

HUMANITAARABI KÄSIRAAMAT

alustavale humanitaartöötajale

Eero Janson

HUMANITAARABI KÄSIRAAMAT **alustavale humanitaartöötajale**

Tartu 2016

Trükikoda: Miniplast OÜ

ISBN 978-9949-81-096-3 (trükis)

ISBN 978-9949-81-097-0 (pdf)

Sisukord

Hea lugeja!	4
1. Mis on humanitaarabi?	5
1.1. Rahvusvaheline humanitaarõigus	5
1.2. Põhimõtted	6
1.3. Ajaloost	9
1.4. Humanitaarabi vajadus tänases maailmas	11
2. Katastroofid ja kriisid	13
2.1. Katastroofid	13
2.2. Kriisid ja nende reguleerimine	15
3. Humanitaarabi andmine	17
3.1. Standardid	17
3.2. Humanitaarabi osapooled	19
3.3. Tegevuste koordineerimine	22
3.4. Projekttsükkel	24
3.4.1. Vajaduste hindamine ja analüüs	24
3.4.2. Sekkumise planeerimine	27
3.4.3. Ressursside mobiliseerimine	28
3.4.4. Elluviimine ja monitoorimine	29
3.4.5. Tulemuste hindamine	30
4. Tahad hakata humanitaartöötajaks?	32
4.1. Humanitaartöötajad ja -vabatahtlikud	32
4.2. Mida endalt enne humanitaartöötajaks pürgimist küsida?	33
4.3. Kuidas lähetuseks valmistuda?	35
4.4. Mida lähetusel olles silmas pidada?	36
4.5. Kuidas ennast lähetuselt naasmiseks ette valmistada?	37
4.6. Enesehool lähetuse eel, ajal ja järel	38
5. Eesti humanitaarabi andjana	40
5.1. Eesti kui doonorriik	40
5.2. Eesti humanitaarorganisatsioonid kui abi pakkujad	41
Lisa 1. Mõisted ja definitsioonid	43

Hea lugeja!

Käesolev humanitaarabi käsiraamat on sündinud praktilisest vajadusest. Kui MTÜ Eesti Pagulasabi hakkas 2014. aastal Kodanikuühenduste Sihtkapitali toel üles ehitama oma iseseisvat võimekust humanitaarkriisidele reageerimiseks, puudus meil eestikeelne ja lihtsasti loetav kõik-ühes sissejuhatav õppematerjal. Esimeste humanitaarprogrammide käigus, toimetades iseseisvalt humanitaarabi vajajatele ja lähetades kriisikollete lähedale ka humanitaartöötajaid, sai selgeks, et sellist materjali on vaja. Humanitaarabi käsiraamat püüabki antud lünka täita, pakkudes alustavale humanitaartöötajale ülevaate humanitaarabi suunavatest põhimõtetest ja standarditest ning andes praktilisi juhtnööre kriisikoldesse minevale humanitaartöötajale ja -vabatahtlikule.

Käsiraamat on jagatud viieks peatükiks. Esimene peatükk annab ülevaate rahvusvahelisest humanitaarõigusest ja humanitaarabi andmise põhimõtetest, tehes ka väikese kõrvalepõike ajalukku. Teine peatükk räägib erinevatest katastroofidest ning kriiside tekkest ja nende reguleerimisest. Kolmas peatükk puudutab detailsemalt humanitaarabi andmise spetsiifikat ja standardeid, joonistades muuhulgas välja kriisidele vastamise etapid, sellega seotud osapooled ja koordineerimismehhanismid. Neljas peatükk puudutab humanitaartöötajaid: kes nad on ja mida lähetusse minnes arvesse võtta. Viies peatükk peatub Eesti rollil ja senisel kogemusel rahvusvahelise humanitaarabi andmisel.

Käsiraamatu pani kokku Eero Janson ning selle väljaandmist toetas Välisministeerium arengukoostöö ja humanitaarabi vahenditest.

Head lugemist,
Eero Janson
MTÜ Eesti Pagulasabi juhataja

1. Mis on humanitaarabi?

Humanitaarabiks loetakse tegevusi, mille eesmärgiks on loodusõnnetuste või inimtekkeliste kriiside ajal ja järel inimeste päästmine, kannatuste leevendamine ja inimväärseks eluks hädavajaliku tagamine. Samuti loetakse humanitaarabiks tegevusi, mis on mõeldud nende olukordade ennetamiseks ja valmisoleku parandamiseks.

Järgnevalt anname ülevaate rahvusvahelisest humanitaarõigusest, mille kaasaegne humanitaarsüsteem toetub, humanitaarabi andmise põhimõtetest ja lähtekohtadest ning teeme ka lühikese kõrvalepõike humanitaarabi andmise ajalukku ja tänapäeva.

1.1. Rahvusvaheline humanitaarõigus

Rahvusvaheline humanitaarõigus on kogum põhimõtteid, mille eesmärgiks on vähendada relvakonfliktide mõju mittevõitlevatele (sh tsiviilisikud, meditsiini- ja humanitaartöötajad) ja enam mitte võitlevatele (sõjavangid, haavatud ja haiged sõjaväelased) osapooltele. See kohustab kõiki konflikti osapooli kaitsma inimesi, kes ei ole (enam) konfliktis osalised, ning piirab sõjategevuse viise ja meetodeid. Humanitaarõigus on asjakohane ka humanitaarabi andmisel ja tsiviilisikute kaitsmisel.

Rahvusvaheline humanitaarõigus toetub põhiosas neljale 1949. aasta Genfi konventsioonile ja kahele 1977. aasta lisaprotokollile, mis on praeguseks muutunud osaks rahvusvahelisest tavaõigusest. Esimene konventsioon kaitseb haavatud ja haigeid sõdureid maal, teine konventsioon kaitseb haavatud, haigeid ja merehädas sõdureid merel, kolmas konventsioon kaitseb aga vangivõetud sõdureid. Neljas konventsioon sätestab riikide humanitaarsed kohustused tsiviilisikute suhtes.

Artikkel 3, mis on ühine kõikidele Genfi konventsioonidele ja mida nimetatakse lausa omaette “mini-konventsiooniks”, sätestab, et **sõjategevusest aktiivselt mitte osavõtvaid inimesi tuleb igas olukorras kohelda humaanselt.** Sellega lepiti esmakordselt kokku fundamentaalsetes ja universaalsetes reeglites, millest kõrvalekaldumine ei ole sõjaolukorras lubatud ning mis kehtivad kõikide, nii rahvusvaheliste kui siseriiklike relvakonfliktide korral.

Artikli 3 järgi on keelatud vägivald elu ja isiku vastu, pantvangide võtmine, isikliku au haavamine (eriti alandav ja alavääristav kohtlemine) ning karistuste mõistmine ja täideviimine ilma eelneva otsuseta. Samuti nähakse seal ette, et haavatud ja haiged tuleb kokku koguda ja nende eest hoolitseda ning et erapooletu humanitaarorganisatsioon võib pakkuda konfliktiosalistele oma teeneid.

Kaks 1977. aasta lisaprotokollid laiendasid veelgi humanitaarabi andmise kohustust rahvusvahelistes ja siseriiklikes relvakonfliktides, sealhulgas mis puudutab ligipääsu tagamist abisaadetistele ja abitöötajatele.

Oluline osa rahvusvahelisest humanitaarõigusest on ka nn **tavaõiguse põhimõtted**, mis ei pruugi olla otsesõnu konventsioonidega kirja pandud, kuid kehtivad sellegipoolest, kuna riigid neid oma praktika ja sõnadega alal hoiavad. Tavaõigus on oluline, kuna täidab lüngad sõjapidamise reeglites, mida konventsioonides ei ole käsitletud või mille sõnastus on mitmeti tõlgendatav. Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (ICRC) on üles loetlenud 161 sellist tavaõiguse reeglit, mis relvakonflikti olukorras kehtima peavad (vt lisaalugemise alt). Üheks näiteks sellisest reeglist on keeld tahtlikult rünnata humanitaarabi andmisega seotud inimesi, rajatisi, materjale ja sõidukeid. Rahvusvahelise Kriminaalkohtu statuudis on sellised rünnakud kuulutatud sõjakuriteoks.

Euroopa Liidus on humanitaarabi põhimõtetes kokku lepitud ka eraldiseisvalt, viimati näiteks 2008. aastal vastuvõetud **Euroopa humanitaarabi konsensuse** raames. Selles dokumendis rõhutati muuhulgas rahvusvahelise humanitaarõiguse olulisust, kinnitati taaskord humanitaarabi andmise aluspõhimõtete pidavust ning toodi välja Euroopa Liidu prioriteedid selles valdkonnas.

Lisaks humanitaarõigusele kehtivad relvakonfliktis ka **üldised inimõigused**. Kuigi need on kaks eraldiseisvat rahvusvahelise õiguse kogumit, on mõlema eesmärgiks inimeste kaitsmine. Siiski on nende vahel üks oluline erinevus: sellal kui humanitaarõigus kehtib vaid relvakonflikti ja okupatsiooni ajal sellest puudutatud inimeste suhtes, kehtivad universaalsed ja võõrandamatud inimõigused igapähele ja igal ajal (sh relvakonflikti ajal).

Genfi konventsioonidega on ühinenud kõik maailma riigid. Eesti ühines 1992. aastal.

Lisalugemist:

- Genfi konventsioonide ja lisaprotokollide täistekstid Riigi Teatajas: www.riigiteataja.ee/akt/13082298
- ICRC rahvusvahelise tavaõiguse andmebaas: www.icrc.org/customary-ihl
- Euroopa konsensus humanitaarabi valdkonnas: www.vm.ee/sites/default/files/content-editors/humanitaarabi_konsensus.pdf

1.2. Põhimõtted

Rahvusvahelise humanitaarsüsteemi keskmes on **humanitaarne imperatiiv: igapähe õigus saada abi, kui ta seda vajab**.

Et humanitaarsed imperatiivi paremini mõista, on see põhjalikumalt lahti kirjutatud Sphere projekti humanitaarhartas kolme inimõigusena:

1) **Õigus väärikale elule.** See õigus tuleneb peaaesjalikult teistest inimõigustest, mis on sätestatud inimõiguste ülddeklaratsioonis, nagu õigus elule (artikkel 3), õigus piisavale elatusasemele (artikkel 25) ning keeld rakendada piinamist või julma, ebainimlikku, väärikust alandavat kohtlemist või karistust (artikkel 5). Õigus elule tähendab ka kohustust säilitada elu, kus iganes see on ohus, ning kohustust mitte takistada elupäästva abi pakkumist. Väärikus tähendab aga enamat kui füüsilist heaolu; see nõuab inimese terviklikkuse austamist ja tema õiguste tunnustamist.

2) **Õigus saada humanitaarsed abi.** See õigus on vajalik, et tagada õigus väärikale elule kriisiolukordades. See hõlmab endas ligipääsu piisavale toidule, veele, riietusele, peavarjule ja tervishoiule. Kus iganes riik või muu osaline ei suuda sellist abi ise pakkuda, on rahvusvahelisel kogukonnal kohustus seda ise teha ning riikidel kohustus tagada elupäästva abi ligipääs tsiviilelanikkonnale. Õigus saada humanitaarsed abi on universaalne ega sõltu inimese vanusest, soost, nahavärvist jms diskrimineerivatest alustest.

3) **Õigus kaitsele ja turvalisusele.** See õigus tuleneb rahvusvahelisest õigusest, kuigi enda territooriumil elavate inimeste kaitse on ka riikide suveräänne kohustus. Katastroofide või konfliktide tõttu kannatanud inimeste, eriti pagulaste ja sisepõgenike kaitsmine ja nende turvalisuse tagamine on humanitaarabi üks alustaladest, juhul kui riigid ise sellega toime ei tule. Seejuures on oluline, et abi andmine ise katastroofide või konfliktide tõttu kannatanud inimesi ohtu ei paneks või haavatavaks muudaks.

Humanitaarabi kesksed põhimõtted, millest kohustuvad kinni pidama kõik riigid, mis on ratifitseerinud 1949. aasta Genfi konventsioonid, on inimlikkus, neutraalsus, võrdsus ja sõltumatus. Kuid printsiipe, millest abi jagamisel lähtuda tuleks, on teisiigi.

Inimlikkus

Inimeste kannatamist tuleb leevendada, kus iganes see aset leiab. Rahvusvahelisel kogukonnal on kohustus pakkuda välist abi millal iganes seda vajatakse. Humanitaarabi andmine ei ole poliitiline, vaid humaanne tegevus.

Neutraalsus

Vaenuetegevuse korral ei tohi humanitaarabi andmisel eelistada ühtegi osapoolt; humanitaarabi peab alati olema mittepoliitiline. Humanitaarabi ei anta relvakonflikti aktiivsetele osapooltele.

Võrdsus

Humanitaarabi peab andma, lähtudes üksnes vajadusest, diskrimineerimata inimesi vanusest, soost, nahavärvist, rahvusest, usutunnistusest, seksuaalsest orientatsioonist, keeleoskusest, tervises seisundist, poliitilistest või muudest vaadetest, sotsiaalsest päritolust või muudest taolistest alustest lähtuvalt.

Sõltumatus

Humanitaarabi ei tohi olla mõjutatud valitsuste ja teiste osapoolte poliitilistest, majanduslikest, sõjalistest jms eesmärkidest.

Austus

Abi andmisel austatakse kohalikke seadusi, tavasid ja kultuuri.

Kohalikkus

Nii palju kui võimalik, püütakse abi andmisel kasutada kohalikke ressursse ja võimekust, olgu selleks kohalike inimeste tööle võtmine, kohalikult toodetud materjalide ostmine või kohalike ettevõtetega kauplemine.

Kaasamine

Nii palju kui võimalik, luuakse kasusaavale kogukonnale võimalused olla humanitaarabi andmisesse ja selle planeerimisse kaasatud.

Jätkusuutlikkus

Lisaks inimeste baasvajaduste rahuldamisele peetakse silmas, et humanitaarabi alane tegevus aitaks võimalusel kaasa riskide maandamisele tulevikus, vältides muuhulgas negatiivseid mõjusid loodus- ja majanduskeskkonnale.

Vastutavus

Humanitaarorganisatsioonid on vastutavad nii nende ees, kellele abi antakse, kui ka nende ees, kelle vahendeid kasutatakse.

Jõustamine

Oma avalikkusele suunatud tegevustes kujutatakse kasusaajaid väarikate inimeste, mitte abitute ohvritena.

Lisalugemist:

- Humanitaarorganisatsioonide eetikakoodeks:
<www.ifrc.org/publications-and-reports/code-of-conduct>
- Sphere Humanitarian Charter:
<www.spherehandbook.org/the-humanitarian-charter>
- Core Humanitarian Standard:
<www.corehumanitarianstandard.org>

1.3. Ajaloost

Humanitaarabi juured ulatuvad kaugele ajalukku: abikäe ulatamine on omane inimliigile kui sellisele ega ole ajas määratav areng. Samas, mõtestatud kujul toimuvast humanitaarabist saame rääkida alles viimase pooleteise sajandi vältel – kui toimus abiandjate võrsumine riiklikest asutustest ning aktivistide institutsionaliseerumine kodanikeühendusteks.

Organiseeritud humanitaarabi andmise alguseks peetakse 19. sajandi teist poolt, mil asutati Punane Rist. Selle idee sündis 1859. aastal, mil noor Šveitsi ärimees **Henry Dunant** sattus juhuslikult Solferino sõjatandril Põhja-Itaalias ja sealseid kannatusi nähes hakkas korraldama kohalike vabatahtlike abi tuhandetele verises lahingus haavata saanutele. Erapooletuna ei eristanud Dunant haavatuid rahvusliku kuuluvuse järgi. Dunanti tegu viis **Punase Risti** (kaasaegse ICRC) loomiseni Šveitsis neli aastat hiljem. Aasta hiljem, 1864. aastal võeti vastu esimene Genfi konventsioon, millega pandi paika esimesed reeglid haavatud vastaspoole sõdurite ja nende eest hoolitsejate kaitsmiseks.

20. sajandi esimeses pooles panid sõjatehnika areng ja kaks maailmasõda koos oma suurte haavatute ja hukkunute arvuga humanitaarsüsteemi tohtu surve alla. Teises maailmasõjas hukkus hinnanguliselt kaks korda enam tsiviilisikuid kui sõdureid. Need sõjakoledused viisid seniste humanitaarseaduste ülevaatamise ja täiustamiseni maailmasõja järel. 1945. aastal loodi **Ühendatud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO)** ning neli aastat hiljem, 1949. aastal võeti vastu neli **Genfi konventsiooni** (vt peatükk 1.1). Teine maailmasõda oli ka mitmete tänapäevani prominentsete humanitaarorganisatsioonide, näiteks Oxfami ja CARE'i sünniaeg.

Pärast Teist maailmasõda liikus humanitaarsekkumiste raskuskese Euroopast väljapoole. Olulist muutust abi andmises markeeris Nigeeria kodusõda (tuntud ka kui Biafra konflikt) aastatel 1967-1970 ning selle tagajärjel tekkinud näljahäda. Biafra konflikt viis katastroofide massimeedias, eriti televisioonis kajastamise uuele tasemele, tuues kauged kannatused (sh klišeeks muutunud kujutise nälgivast Aafrika lapsest) Lääne inimesteni. Pettumine olemasolevas humanitaarsüsteemis ja väidetav erapooletuse tõstmine inimkannatustele vastamisest kõrgemale andis ka tõuke uute humanitaarorganisatsioonide, teiste seas Médecins Sans Frontières (MSF) loomiseks ning demonstreeris eraalgatuslike humanitaarorganisatsioonide võimekust sekkuda seal, kus ÜRO ja ICRC seda ei suutnud.

Sarnane efekt oli ka Etioopia näljahädal (1983-1985), mis jõudis 1984. aastal Lääne teleekraanidele ja liikus kiiresti maailma tähelepanu keskpunkti. Sellele reageerimiseks eraalgatuse korras korraldatud Band Aid ja Live Aid kampaaniad olid väga edukad ja nendega koguti annetustena miljoneid dollareid, pälvides hiljem kriitikat aga väidetava korrupsiooni ja osaluse tõttu

valitsuse organiseeritud inimeste ümberasustamise kavas. Sellest kriisist sai meedia poolt juhitud humanitaarsekkumiste keskne näide.

Külma sõja lõpp ei toonud aga oodatud lõppu relvakonfliktidele: 1993. aastal oli maailmas 47 aktiivset relvakonflikti, neist 43 kodusõjad. Tolle aja “uusi sõdu” iseloomustasid muuhulgas sagedased rünnakud tsiviilisikute vastu ja kohaliku võimustruktuuri ülesütlemine. Rahvusvahelises tavaõiguses kinnistus põhimõte, et teatud olukordades, meie ühise inimlikkuse kaitseks, tohib rahvusvaheline kogukond sekkuda riigi siseasjadesse, mistõttu kasvas hüppeliselt ka ÜRO rahuvalveoperatsioonide arv.

1990ndate uued konfliktid ja suurenenud humanitaarabi vajadus andis uue tõuke humanitaarsektori laienemiseks, eeskätt läbi uute vabaühenduste lisandumise. Üha suurenev abi pakkuvate osapoolte arv tekitas vajaduse olulist parandada ka humanitaarabi andmise koordineerimist, infovahetust ja kiiret rahastamist. Uutele väljakutsetele vastamiseks viidi rahvusvahelises humanitaarsüsteemis läbi suuremahuline **reform**. 1992. aastal, ÜRO üldassamblee resolutsiooni 46/182 tagajärjel loodi mitmeid asutusi ja mehhanisme, mis mängivad tänapäeval humanitaarabi koordineerimisel ja rahastamisel kesket rolli: ÜRO humanitaarasjade koordinaatsioonibüroo (**OCHA**), ÜRO agentuuridevaheline alaline komitee (**IASC**), ÜRO hädaabi keskfond (**CERF**) jne.

2004. aasta India ookeani tsunami tagajärjel kannatada saanud küla Sumatral, Indoneesias. Foto: U.S. Navy, avalikus omandis.

Paraku ei suutnud rahvusvaheline üldsus pahatihti külma sõja järgsetele muutunud oludele adekvaatselt vastata. Genotsiid Rwandas, ebaõnnestunud sekkumine Somaalias, etnilised puhastused Bosnias, teinekord otse ÜRO

silme all, ja humanitaarabi kohatine haavatavus poliitilistele jõududele panid kahtluse alla kogu süsteemi toimimise. Uurides, mis läks Rwandas valesti, jõuti vajaduseni leppida kokku humanitaarsete sekkumiste standardites. Oluline samm selles suunas tehti 1997. aastal, mil anti välja esimene **Sphere käsiraamat** (vt peatükk 3.1).

Uue sajandi esimesel kümnendil muutusid humanitaarsüsteemi suurimateks õppetundideks hoopis reageerimine loodusõnnetustele. 2004. aasta India ookeani tsunami, üks surmavamaid kaasaegses ajaloos, tekitas pretsedenditu vajaduse välise abi järele. Humanitaarsekkumine, kus osales üle 400 erineva organisatsiooni ja mille maksumus oli hinnanguliselt 6 miljardit USD, oli üks kallimaid, kuid samaaegselt üks vähem koordineeritud ajaloos. See tõi esile suuremahuliste sekkumiste suurima puuduse: keegi ei vastuta. Vastusena sellele probleemile loodi 2005. aastal **klastrisüsteem**, mis on tänaseks tunduvalt parandanud humanitaartegevuste omavahelist kooskõlastamist ja infojagamist (vt peatükk 3.3).

Nagu näitas 2010. aasta Haiti maavärin ja sellele järgnenud kooleraepideemia, vajavad nii suured süsteemsed reformid aega, et settida ja end sisse töötada. Samas on globaalne humanitaarsüsteem näidanud end õppimisvõimelise ja -tahtelisena, nagu näitab IASC pidev töö humanitaarsüsteemi parandamise nimel ning 2016. aastal Istanbulis toimuv **maailma humanitaarabi tippkohtumine**, kus on arutluse all humanitaarabi efektiivsus, innovaatilised lähenemised, humanitaartöötajate turvalisus ja hädaolukordadeks ettevalmistumine.

Lisalugemist:

- Humanitaarsüsteemi ajaloost (Eleanor Davey):
<www.odi.org/publications/7535-global-history-humanitarian-action>
- Maailma humanitaarabi tippkohtumine:
<www.worldhumanitariansummit.org>

1.4. Humanitaarabi vajadus tänases maailmas

Abivajavate inimeste arv maailmas on aasta-aastalt tõusnud: kümme aastat tagasi 30-40 miljoni abivajaja asemel on täna neid ligi **90 miljonit**, kokku 37 riigis üle maailma. Samas suurusjärgus on kasvanud vajadus humanitaarotstarbelise rahastuse järele. Suuremate humanitaarkriiside puhul on tegemist pikaleveninud relvakonfliktidega, mis sunnivad oma kodudest lahkuma miljoneid inimesi, teinekord igaveseks. 2014. aasta lõpu seisuga oli maailmas ligi 60 miljonit põgenikku – suurim arv pärast 1945. aastat. Ka see näitaja on tõusutrendis.

Isetekkeline süürlaste pagulaslaager Beqaa orus, Liibanonis. Foto: Eero Janson.

Üha keerulisemad ja pikaajalisemad konfliktid tekitavad vajaduse üha kiirema ja efektiivsema sekkumise ning suurema rahastuse järele. Suurim kaasaegne humanitaarkriis – Süüria kodusõda – on pannud hinnanguliselt 13,5 miljonit inimest (umbes 75% sõjaeelsest elanikkonnast) olukorda, kus nad vajavad abi väljastpoolt, muuhulgas toitu, tervishoidu, varjupaika ja ligipääsu puhtale joogiveele. Teised akuutsed konfliktikolded on Iraak, Jeemen, Lõuna-Sudaan, Kesk-Aafrika Vabariik, Ukraina, rääkimata aastakümneid väldanud konfliktidest Afganistanis, Somaalias ja Kongos.

Samal ajal kui kõik need konfliktid tekitavad üha kasvavat ja pikaajalist vajadust humanitaarabi järele, suureneb ka rahaline lünk vajaduste ja rahastuse vahel. Kuigi 2016. aastal vajab rahvusvaheline humanitaarsüsteem üle 20 miljardi USD kannatanud elanikkondade esmaste vajaduste katmiseks, on sellest kaetud vaid pool. Krooniline alarahastus tähendab nii suuremat hulka inimesi, kelleni ei jõua õigeaegselt neile vajalik abi, aga ka humanitaarorganisatsioonidele vajadust olla innovaatiline ning leida kannatanute abistamiseks senisest efektiivsemaid ja mõjusamaid lahendusi.

Lisalugemist:

- OCHA aastaaruanne 2014. aasta kohta:
<www.unocha.org/2014annualreport>
- OCHA humanitaarvajaduste ülevaade 2016. aastaks:
<www.unocha.org/2016appeal>
- UNHCR aastaaruanne 2014. aasta kohta:
<www.unhcr.org/556725e69.html>

2. Katastroofid ja kriisid

Humanitaarabi andmise ajendiks on mingit tüüpi inimesi tugevalt mõjutav hädaolukord. Igal katastroofil on oma mõjud ning sugugi mitte iga katastroof ei tähenda kriisiolukorra teket. Järgmises peatükis anname ülevaate hädaolukordade tüüpidest ja mõjudest ning käsitleme humanitaarkriiside teket ja ennetamist.

2.1. Katastroofid

Katastroofid (või: hädaolukorrad) on olukorrad või sündmused, mis tekitavad suurt kahju, hävingut ja inimkannatusi. Katastroofe võib jagada mitmesse gruppi, eristades näiteks loodusõnnetusi ja inimtekkelisi katastroofe või ootamatult tekkinud ja pikaajalise tekkega õnnetusi (vt tabel 1).

Tabel 1. Katastroofide tüpoloogia koos näidetega

Katastroofi allikas / Tekkekiirus	Looduslik	Inimtekkeline
Ootamatu	Maavärin Orkaan Tornaado Tsunami	Terroriakt Reostus
Pikaajaline	Põud Kõrbestumine (Näljahäda)	Kodusõda Pagulaskriis (Näljahäda)

Loodusõnnetused võib jagada geofüüsilisteks (maavärin, hiidlaine, vulkaanipurse), hüdroloogilisteks (üleujutus, lumelaviin), klimatoloogilisteks (äärmuslik temperatuur, põud, metsatulekahju), meteoroloogilisteks (torm, orkaan) ja bioloogilisteks (epideemia, loomakatk). Kuigi nime järgi on tegemist looduse poolt tekitatud kannatustega, on selge, et tänapäeval on loodusõnnetustel sageli inimeste poolt tekitatud põhjused (näiteks seos kliimamuutuste ja üleujutuste, põllupidamise ja kõrbestumise või metsade maharaiumise ja maalihete vahel).

Inimtekkelised hädaolukorrad on näiteks relvakonfliktid, aga ka industriaalsed ja tehnoloogilised õnnetused ja näljahädad (näiteks Holodomor Ukrainas 1932.-1933. aastal ja Etioopia näljahäda 1967.-1970. aastal). Neid nimetatakse sageli ka kompleksseteks hädaolukordadeks, kuna nii põhjuseid kui osapooli

on mitmeid ning neil on üldjuhul hävitav mõju ühiskondlikule, majanduslikule ja poliitilisele sidususele.

Suurem osa looduslikest katastroofidest on **ootamatud** ja neid ei ole võimalik pikalt ette ennustada. Nende ettehoiatamise aeg varieerub mõnest sekundist või minutist (näiteks maavärinad ja -lihked) mõne päevani (näiteks üleujutused ja tormid). Samas mõned vulkaanipursked võivad endast teada anda juba mõned nädalad või kuud varem, andes rohkem aega elanikkonna ettevalmistamiseks.

Suurem osa inimtekkelistest ja osad looduslikest katastroofidest on aga **aeglase ja pikaajalise** iseloomuga. Poliitilised protsessid, mis viivad (kodu)sõdadeni, on üldjuhul pika ajalooga ning nende tagajärjel tekkinud relvakonfliktid kestavad tänapäeval keskmiselt juba enam kui 15 aastat. Looduslikest õnnetustest on pikaajalise algusega katastroofi tüüpnaide põud, mis võib välja areneda mitme kuu või aasta jooksul. Kuigi kliimamuutused, kõrbestumine ja muud sellised protsessid on väga aeglased, võib neid oma kahjulike mõjude tõttu pidada siiski katastroofideks.

Erinevat tüüpi katastroofidel on erinevat tüüpi mõjud (vt tabel 2) ja sellest tulenevalt erinevad ka tegevused, mis nendes olukordades tuleb elude päästmiseks ellu viia.

Tabel 2. Katastroofide mõjud tüüpide lõikes.

Katastroofi tüüp / Mõju	Relva-konfliktid	Maa-värinad	Üle-ujutused	Tsunamid
<i>Surmad</i>	Palju	Palju	Vähe	Palju
<i>Tõsised traumad</i>	Varieerub	Palju	Vähe	Vähe
<i>Nakkushaiguste leviku risk</i>	Kõrge	Varieerub*	Varieerub*	Varieerub*
<i>Toidupuudus</i>	Sage	Harv	Varieerub	Sage
<i>Inimeste ümberpaiknemine</i>	Sage	Harv**	Sage	Varieerub

* Sõltub katastroofijärgse inimeste ümberpaigutumise mahust ja inimeste elamistingimustest.

** Võib juhtuda tõsiselt kannatanud tiheasustusega aladelt.

2.2. Kriisid ja nende reguleerimine

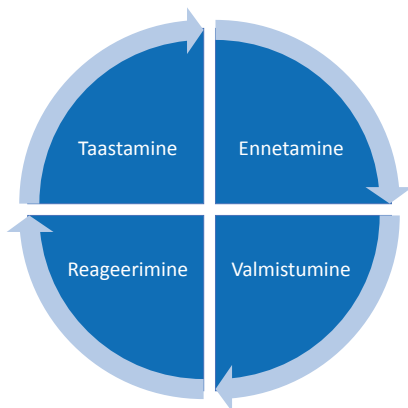
Humanitaarkriis on olukord, kus kohaliku kogukonna võimekus katastroofide reageerida on puudulik või ammendunud. Kriis tekib seega olukorras, kus kohalik kogukond on katastroofidele haavatav ja ebapiisava võimekusega neile reageerida.

Kriiside tekkel on seega võtmekohal **haavatavuse** ja sellega seotult **valmisoleku** küsimus. Hästi ettevalmistunud kogukonda tabav suur katastroof võib olla väiksema mõjuga kui halvasti ettevalmistunud kogukonda tabav väike õnnetus. Näiteks, kuigi 2010. aastal Tšiilit tabanud maavärin oli kordades tugevam kui samal aastal Haitit tabanud maavärin (vastavalt 8,8 ja 7,0 magnituudi Richteri skaala järgi), sai selle tagajärjel hukka vaid 0,5% Haitil hukkunute arvust, kuna Tšiili oli maavärinateks paremini ettevalmistunud (nt majaehituse reeglite tõttu). Seega võib öelda, et:

$$\text{KRIIS} = (\text{KATASTROOF} + \text{HAAVATAVUS}) / \text{VALMISOLEK}$$

Haavatavuse vähendamine ja valmisoleku parandamine on osa **kriisireguleerimise** tsüklist (vt joonis 1). Kriisireguleerimine on meetmete süsteem, mis hõlmab kriiside ennetamist, kriisideks valmistumist, kriiside toimumise korral nende lahendamist ja neist põhjustatud tagajärgede leevendamist. Kriisireguleerimisega tegeletakse nii rahvusvahelisel kui riiklikul tasandil. Eestis on näiteks loodud kriiside lahendamise plaanid ulatuslike tulekahjude, merereoste, üleujutuste, laeva- ja lennuõnnetuste, epideemiade, massilise sisserände ja muude hädaolukordadega toimetulekuks.

Joonis 1. Kriisireguleerimise tsükkel

Kriiside ennetamine hõlmab tegevusi, mille eesmärk on kas vältida hädaolukordade teket või vähendada nende toimumise korral nende mõju ja vältida sellega nende eskaleerumist kriisideks. Tegevused võivad olla füüsilised (näiteks tõkete rajamine üleujutuse ohu vähendamiseks), õiguslikud (näiteks tuletegemise keeld metsas) või muud (sh reageerijate koolitamine ja elanikkonna teavitamine, ettehoiatussüsteemide

väljatöötamine). Tihtilugu on just elanikkonna teadlikkuse tõstmise ja käitumise muutmise kaudu võimalik vältida nende sattumist kriisiolukorda või õpetada neid sellises olukorras hakkama saama.

Valmisoleku parandamise all mõeldakse tegevusi, mille eesmärk on pädevate asutuste ning laiemalt elanikkonna ettevalmistamine katastroofide kiireks ja efektiivseks lahendamiseks. Valmisoleku parandamise laiemaks eesmärgiks on seega vähendada elanikkonna haavatavust katastroofide suhtes. Valmisoleku saavutamise aluseks on hädaolukordade riskide analüüs, mille käigus hinnatakse võimalikke ohte ja nende realiseerumise tõenäosust, samuti pannakse paika vastutajad ja tegevuskava, mida rakendada hädaolukordade toimumise korral.

Kriisile reageerimise all mõeldakse olukorda, kus kriis on juba tekkinud ning erinevate osapoolte tegevus on suunatud selle põhjuste ja tagajärgede likvideerimisele. Sellise olukorra lahendamisel on alati esmane prioriteet ohus olevate inimeste elu ja tervis. Seejuures on oluline reageerivate organisatsioonide ja inimeste kiire ja koordineeritud tegevus, et tagada kõikide kannatanuteni jõudmine ja vältida olukorra edasist eskaleerumist. Täpsemalt tuleb see kriisireguleerimise etapp vaatluse alla humanitaarabi programmide etappidest rääkides (peatükk 3.5).

Kriisist taastumise eesmärk on vähendada kriisist põhjustatud tagajärgede mõju elanikkonnale ja keskkonnale. Näiteks tagatakse evakueeritud või muul põhjusel kodust ilma jäänud elanikele ajutine elukoht, toit ja muu eluks vajalik. Tagajärgede leevendamise meetmete hulka arvatakse ka taastamistöde korraldamine ja tegevused, mis on seotud ühiskonna tagasitoomisega kriisieelses olukorda. Samuti on olulisel kohal kriisidest õppimine ja õppetundidega arvestamine edasistes tegevustes.

Kriisireguleerimise tsükliline kujutamine ongi oluline selleks, et rõhutada kriisidest õppimise vajadust. Iga toimunud kriis ja sellele vastamise kogemus annab sisendit tsükli järgmisesse etappi: kriiside ennetusse. Tänapäeval rõhutatakse üha enam, et ka humanitaarabi organisatsioonid, mis tegelevad ennekõike esmase hädaabi ja taastamistöödega, peavad mõtlema ka enda lahkumise järgsele ajale, et ideaaljuhul jätta kriisi tõttu kannatanud elanikkond lahkudes paremasse olukorda kui nad olid enne kriisi. Selleks on vaja sekkuda kriisidesse nii varases etapis kui võimalik, et kaitsta inimeste elujärge ja vähendada haavatavust, toetada kohalikku võimekust ja algatusi ning kasutada hädaabivahendeid muuhulgas ka inimeste elujärje ja kohaliku taristu parandamiseks.

Lisalugemist:

- Aktiivsete kriiside andmebaas: <www.reliefweb.int/disasters>

3. Humanitaarabi andmine

Viimastel aastakümnetel on rahvusvaheline humanitaarsüsteem teinud läbi olulise nihke suurema standardiseerituse ja parema koordineerituse suunas. Järgnevalt anname ülevaate peamistest humanitaarabi andmist juhtivatest standarditest, humanitaarabi andmisesse kaasatud osapooltest, koordineerimisstruktuuridest ning humanitaarkriisile reageerimise tsüklist. Olulisemad selles peatükis leitud vastetest on defineeritud Lisas 1.

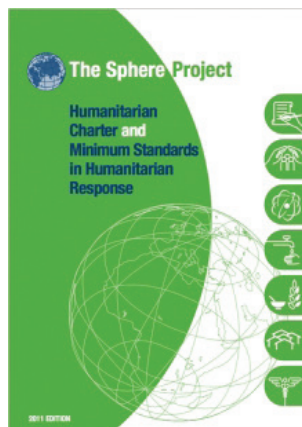
3.1. Standardid

Kaasaegse rahvusvahelise humanitaarsüsteemi toimimise aluseks on mitmed standardid, milles on kokku leppinud olulisemad rahvusvahelised humanitaarorganisatsioonid. Standardites kokkuleppimine on oluline, et tagada kannatanud inimeste baasvajaduste täitmine igas kriisis, muuta humanitaarabi pakumise kvaliteeti ühtlasemaks ning andmestikud võrreldavaks ja üksteist täiendavaks.

Standarditest olulisim on **Sphere humanitaarabi käsiraamat** (esimene versioon ilmus 1998. aastal, hiljutisim 2011. aastal), mis sisaldab endas humanitaarhartat (vt peatükk 1.2) ja humanitaarabi andmise miinimumstandardeid.

Sphere käsiraamat sätestab 6 keskset standardit, mida tuleb humanitaarabi andmisel silmas pidada:

- 1) Humanitaarabi andmisel tuleb **arvestada kannatanud kogukondade võimekuse ja kohanemisstrateegiatega**. Selleks identifitseeritakse ja toetatakse kohalikke olemasolevaid abivõrgustikke, kogutakse sisendit katastroofi või konflikti poolt mõjutatud inimestelt endilt (sh marginaliseeritud ühiskonnagrupidelt) ning jagatakse informatsiooni abitegevuste kohta.
- 2) Humanitaarabi andmisel tuleb **koordineerida oma tegevusi** asjakohaste ametkondade ja teiste abiorganisatsioonidega, et parandada abi tõhusust ja geograafilist kaetust.
- 3) Abi andmine peab põhinema kannatanud elanikkonna **vajaduste ja kohapealse võimekuse hindamisel**. vajaduste ja olukorra hindamine peab

olema järjepidev tegevus ning eraldi tähelepanu tuleb osutada nn haavatavate gruppide vajaduste hindamisele.

4) Antav humanitaarabi peab **vastama kannatanud elanikkonna vajadustele** ja toetama kohalikku võimekust. Ennekõike tuleb tagada ligipääs vahetult ellujäämiseks vajalikule ja tagada kannatanud inimeste turvalisus.

5) Humanitaarorganisatsioonide **tegevust, selle efektiivsust ja mõjusust tuleb pidevalt jälgida ja hinnata** ning olla valmis sekkumise strateegiaid muutma vastavalt muutunud vajadustele.

6) Humanitaarabi andvad organisatsioonid peavad silmas, et nende **humanitaartöötajatel on piisavad oskused ja teadmised**, et abioperatsioone planeerida ja efektiivselt ellu viia. Humanitaartöötajatele pakutakse selleks vajalikku tuge ja koolitusi.

Lisaks kesksetele humanitaarabi miinimumstandarditele sisaldab Sphere käsiraamat ka spetsiifilisi standardeid, mis puudutavad vee, sanitaaringimuste ja hügieeni (WASH), toiduabi ja -turvalisuse, esmavajaliku varjualuse ning tervishoiu sektoreid.

Iga Sphere käsiraamatu peatükk sisaldab endas:

- miinimumstandardeid (näiteks: kõikidel kannatanud inimestel on ligipääs puhtale joogiveele);
- peamisi tegevusi, mida soovitud taseme saavutamiseks ellu viima peab peab (näiteks: selgitada välja võimalikud veevõtukoht ja pakkuda piisaval hulgal vett kõikidele kannatanutele);
- peamisi indikaatoreid, mille alusel hinnata, kas soovitud tase on saavutatud (näiteks: igale inimesele on tagatud vähemalt 15 liitrit joogivett päevas; lähim veevõtukoht igast elukohast ei ole rohkem kui 500 meetri kaugusel; veejärjekorrad ei ole pikemad kui 30 minutit);
- märkusi, mis annavad praktilisi juhtnööre konkreetseteks olukordadeks.

Sphere projektist eraldiseisvalt on miinimumstandardites kokku lepitud **hariduse** (INEE), **lastekaitse** (CPWG), **majanduselu taastamise** (MERS) ja **elusloomade** valdkondades (LEGS).

Teine oluline standardite pakett on **Core Humanitarian Standard** (CHS), mis anti välja alles 2015. aastal ja keskendub humanitaarabi andmise kvaliteedile. CHS sätestab 9 humanitaarabi

Core Humanitarian
STANDARD

andmise tuumikstandardit, mille järgi peaksid kõik kriisi tõttu kannatanud inimesed ja kogukonnad:

1. saama nende **vajadustest** lähtuvat abi;
2. saama **õigeaegse** ligipääsu neile vajalikule abile;
3. olema abi saamise tagajärjel kriisideks **paremini valmistunud** ja vastupidavamad;
4. teadma oma õigusi, omama ligipääsu informatsioonile ja olema **kaasatud** neid puudutavatesse otsustesse;
5. omama ligipääsu turvalistele ja vastutavatele **kaebuste** esitamise mehhanismidele;
6. saama **koordineeritud** ja üksteist toetavat abi;
7. saama järk-järgult paremat abi, kuna humanitaarorganisatsioonid **õpivad** oma kogemustest ja mõjude analüüsist;
8. saama vajalikku abi **kompetentsetelt** ja hästi toetatud humanitaartöötajatelt;
9. olema kindlad, et neid aitavad humanitaarorganisatsioonid haldavad oma **ressursse** efektiivselt ja eetilisel.

Lisalugemist:

- Sphere humanitaarabi käsiraamat: <www.spherehandbook.org>
- Core Humanitarian Standard: <www.corehumanitarianstandard.org>

3.2. Humanitaarabi osapooled

Paljud erinevad osapooled on humanitaarabi andmisesse kaasatud, näiteks rahastajate, koordineerijate või otseselt abi andjatena. Peamised humanitaarabi andmises osalised on:

1) **Kohalikud kogukonnad**. Kriiside tagajärjel kannatanud riikide ja piirkondade enda kohalikud võimud, kogukonnad, kodanikeühendused ja erasektor on tavaliselt esimeste kriisidele reageerijate seas. Nad tegelevad sagedasti esmase kannatanute otsimise ja päästmise, evakueerimise ning oma kodudest lahkuma pidanud inimeste abistamisega. Nende panus, nii rahaline kui läbiviidavad tegevused, ei kajastu pahatihti globaalses humanitaarabi statistikas.

2) **Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu liikumine**, sh:

- Rahvusvaheline Punase Risti Komitee (**ICRC**), millel on otseselt Genfi konventsioonidest tulenev mandaat kaitsta tsiviilisikuid siseriiklike ja rahvusvaheliste relvakonfliktide korral, tegeledes peamiselt inimõiguste kaitse monitoorimise, meditsiiniabi pakkumise ja perekondade taasühendamisega;
- Rahvusvaheline Punase Risti ja Punase Poolkuu Seltside Föderatsioon (**IFRC**), mis ühendab endas 190 riiklikku Punase Risti ja Punase Poolkuu

seltsi (sh Eesti Punane Rist) ning on sellega maailma suurim vabatahtlikkusel baseeruv organisatsioonide võrgustik. IFRC ja selle kohalikud liikmed pakuvad humanitaarabi peamiselt loodusõnnetuste korral;

- kohalikud Punase Risti ja Punase Poolkuu ühendused ja nende piirkondlikud harud.

3) **ÜRO allasutused**, mille tööd humanitaarabi valdkonnas juhib ja koordineerib ÜRO humanitaarasjade koordineerimisbüroo (OCHA) juht, kes täidab globaalse humanitaarabi koordinaatori rolli.

Peamised ÜRO allasutused humanitaarabi kontekstis on:

- ÜRO humanitaarasjade koordineerimisbüroo (**OCHA**), mille ülesanneteks on humanitaarabi andmise koordineerimine ja valdkonna poliitika kujundamine. OCHA juhib IASC ja klastrisüsteemi tööd, samuti kuuluvad selle haldusalasse katastroofide hindamise ja koordineerimise (UNDAC) meeskonnad, mida saab lähetada väga lühikese etteteatamisega (12-48 tundi) kuhu iganes maailma punkti;
- ÜRO agentuuridevaheline alaline komitee (**IASC**), mis on humanitaarorganisatsioonide peamine koordineerimis- ja praktikakujundamise mehhanism. Selle tegevust juhib OCHA ning sinna kuuluvad 9 täisliiget (ÜRO allasutused) ja 9 püsiliiget (sh IOM, ICRC, IFRC);
- ÜRO Toidu- ja Põllumajandusorganisatsioon (**FAO**), mille eesmärgiks on nälja vastu võitlemine ja jätkusuutliku toidutootmise edendamine terves maailmas. Humanitaarkriiside korral tegeleb toiduturvalisuse tagamisega;
- Maailma Terviseorganisatsioon (**WHO**), mis tegeleb terviseedenduse ja epideemiaste vastase võitlusega terves maailmas. Humanitaarkriiside korral vastutab WHO tervishoiuteenuste tagamise eest;
- ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet (**UNHCR**), mille mandaadi alla kuuluvad kõik oma koduriikidest põgenenud inimesed, samuti kodakondsuseta inimesed. Inimtekkeliste humanitaarkriiside korral tegeleb UNHCR peamiselt oma kodudest põgenenud inimeste kaitsmise, varjualuse pakkumise ja pagulaslaagite haldamisega;
- ÜRO Palestiina pagulaste abi- ja tööorganisatsioon (**UNRWA**), mille mandaadi alla kuuluvad kõik Palestiinas elavad ja sealt põgenenud inimesed Lähis-Idas, olles sellega ainus geograafiliselt piiritletud ÜRO allasutus. UNRWA pakub Palestiina pagulastele haridus-, tervishoiu- ja sotsiaalteenuseid, humanitaarkriiside ajal ka kõiksugust elupäästvat abi;
- ÜRO Lastefond (**UNICEF**), mis tegeleb laste ja naiste tervise, hariduse ja kaitsevajadustega nii pikaajaliste arengukoostöö raames kui ka humanitaarkriiside korral. Humanitaarkriisides vastutab UNICEF nii hariduse, esmavajaliku toitlustuse kui WASH (vesi, sanitaartingimused, hügieen) tegevuste eest;
- Maailma Toiduprogramm (**WFP**), mis tegeleb üle maailma toiduabi pakkumisega. Humanitaarkriiside korral vastutab WFP toiduturvalisuse tagamise ja logistika korraldamise eest;

- ÜRO Arenguprogramm (UNDP), mis töötab üldjuhul riikide valitsustega pikaajaliste arenguprogrammide elluviimiseks ja on sihtriikides kõikide ÜRO allasutuste esindaja, juhul kui neil seal oma programme ei ole. Humanitaarkriiside korral vastutab UNDP esmaste taastamistööde eest ning võtab vajadusel humanitaarasjade koordinaatori rolli kohapeal.

4) **Valitsusvälised organisatsioonid ja kodanikeühendused** mängivad kogu oma variatiivsuses humanitaarabi kontekstis väga olulist rolli. Selliseid organisatsioone leidub igas suuruses, alustades suurtest rahvusvahelistest humanitaarorganisatsioonidest (näiteks Oxfam, CARE International, Caritas, Save the Children, World Vision, Médecins Sans Frontières) ja lõpetades rohujuuretasandi kodanikeühendustega. Üheskoos vastutavad nad suurema osa rahvusvahelise humanitaarabi rahastuse abivajajatele suunamise eest, kogudes seda nii annetustena kui kasutades doonorriikide poolt eraldatud vahendeid.

5) **Sõjavägi** on viimasel aastakümnel võtnud endale üha suurema rolli humanitaarabi pakkumisel, seda nii rahvusvaheliste konfliktide korral, sh kui nad on ise konflikti osapool, kui ka loodusõnnetuste korral, kus sõjaväe suur inimressurs, hea logistika ja kiire reageerimisvõime loovad neile tugevad eeldused elupäästva abi pakkumiseks. Riikide sõjaväed on samuti rakendatud rahuvalvemissioonide raames, millest suur osa toimuvad ÜRO mandaadi alusel.

6) **Riikide valitsused** vastutavad valdava osa humanitaarabi rahastuse panustamise eest. Valitsused võivad humanitaarsekkumisi rahastada läbi erinevate humanitaarorganisatsioonide, mis projekte ellu viivad, aga ka otsese rahalise abina kannatanud riikidele. Maailma suurim humanitaarabi rahastaja on Euroopa Liit koos oma liikmesriikidega.

7) **Eradoonorid** mängivad olulist rolli humanitaarabi rahastuse tagamisel. Erinevatel hinnangutel pärineb kuni kolmandik globaalsest humanitaarabi rahastusest eradoonoritelt, sh heategevuslikelt fondidelt, suurtelt ettevõtetelt ja eraisikutelt.

Lisalugemist:

- Kes on kes humanitaarabis? <www.globalhumanitarianassistance.org/tools/guides/humanitarian-aid-network>

3.3. Tegevuste koordineerimine

Tulenevalt kriisidele reageerimise osapoolte suurest arvust, on üha olulisemaks muutunud humanitaarabi pakkumise koordineerimine, et vältida nii abi dubleerimist kui võimalikke lünkasid. Rahvusvahelisel tasandil vastutab humanitaarabi andmise koordineerimise eest **ÜRO humanitaarasjade koordineerimisbüroo (OCHA)**. OCHA juht on lisaks ka globaalne humanitaarabi koordinaator (*emergency relief coordinator*, ERC) ja juhib selles ametis ka agentuuridevahelise alalise komitee (IASC) tööd. OCHA võib suurte, pikaajaliste või komplekssete kriiside korral määrata konkreetsele kriisile reageerimise eest vastutama humanitaarasjade koordinaatori (*humanitarian coordinator*, HC), kes töötab koos valitsuste, rahvusvaheliste ja vabakondlike organisatsioonide ning kannatanud elanikkonnaga, tagamaks, et abi oleks efektiivne ja kiire.

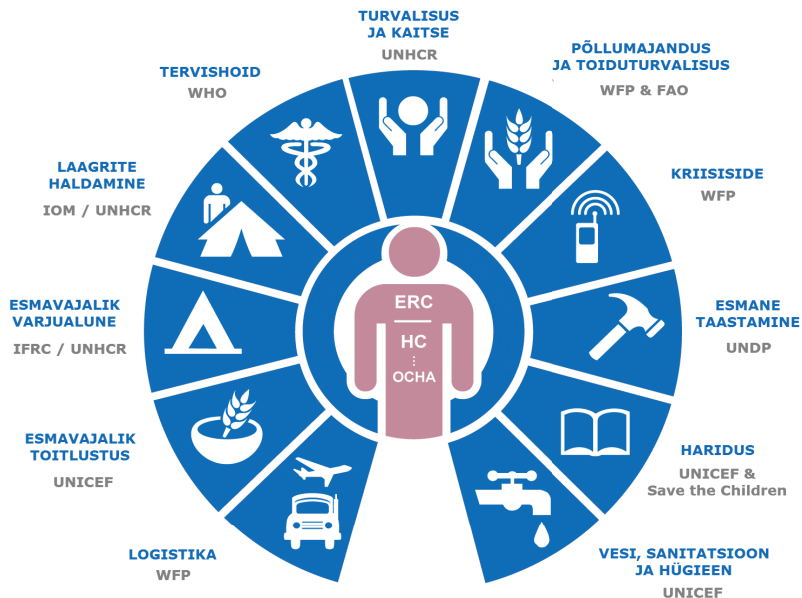
Keskne osa humanitaarabi koordineerimismehhanismist on **klastrisüsteem** (vt joonis 2). Klastrid on temaatilised humanitaarorganisatsioonide koordinaatsioonigrupid, mis annavad kindla valdkonna abipakkujatele ühe kontaktpunkti ja regulaarsed kohtumiskohad, kus efektiivselt ja infot üksteisega jagades kaardistada organisatsioonide tegutsemispiirkonnad ja kannatanud elanikkonna vajadused. Klastrisüsteem koosneb **11 globaalsest klastrist**. Iga konkreetse kriisi puhul “aktiveeritakse” vaid selle kriisi kontekstis vajalikud klastrid. Lisaks võib luua teemapõhiseid lisaklastreid, et kindlates valdkondades elluviidavaid tegevusi paremini koordineerida (näiteks lastekaitse ja soopõhise vägivalda alaklastrid).

Igal klastril on üks või kaks juhtorganisatsiooni (üldjuhul mõni ÜRO allasutus), mille ülesandeks on humanitaarabi pakkumise koordineerimine suurte kriiside korral ning võtta humanitaarabi andmise vastutus alati juhtudel, kui keegi teine seda ei tee.

Klastrid ja nende globaalsed juhtorganisatsioonid on:

- turvalisus ja kaitse – UNHCR;
- esmavajalik varjualune – IFRC (loodusõnnetuste puhul) või UNHCR (konfliktide puhul);
- põgenikelaagrite haldamine – IOM (loodusõnnetuste puhul) või UNHCR (konfliktide puhul);
- vesi, sanitatsioon ja hügieen (WASH) – UNICEF;
- esmavajalik toitlustus – UNICEF;
- logistika – WFP;
- tervishoid – WHO;
- põllumajandus ja toiduturvalisus – WFP ja FAO;
- kriiside – WFP;
- haridus – UNICEF ja Save the Children;
- esmased taastamistööd – UNDP.

Joonis 2. Klastrisüsteem

Allikas: www.humanitarianresponse.info/coordination/clusters/what-cluster-approach

Klastrite koordineerimine leiab aset globaalsel, riigi- ja konkreetse humanitaarkriisi tasandil. Riigitasandil määrab vastava globaalse klastri juhtorganisatsioon igas riigis, kus klaster on “aktiveeritud”, klastri koordinaatori. Lisaks võib OCHA kannatanud riiki määrata üldise humanitaarabi koordinaatori (joonisel HC), kes jälgib ja juhivad tervet humanitaarabi andmist kriisiolukorras. OCHA üldiseks rolliks on klastrite toetamine klastritevahelise koordineerimise ja infovahetuse hõlbustamise kaudu.

Klastrite peamiseks koostöövormiks on koosolek, mille eesmärgiks on andmete ja muu info vahetamine. Klastri koosolekutel peaksid osalema kõikide antud sektoris töötavate abiorganisatsioonide esindajad, olgu need rahvusvahelised või kohalikud. Klastrikoosolekute ja laiemalt koordineerimise väljundid on näiteks situatsiooniraportid (*sitrep*), mida paneb kokku OCHA ja milles antakse üldine ülevaade humanitaarolukorrast, humanitaarprogrammide ülevaated klastrite kaupa ning 3W kaardid (kes teeb kus mida).

Lisaks humanitaarabi pakkuvatele organisatsioonidele on olulisel kohal selles koordineerimissüsteemis ka kannatanud riigi enda ministereeriumid, ametnikud ja kohaliku võimu esindajad, kes on esmasest vastutajad kannatanud elanikkonna abistamise eest.

*Kohalik OCHA koordinaatsioonikohtumine Zaporizhja linnas, Ukrainas.
Foto: Aime Jõgi.*

Lisalugemist:

- Humanitaarabi teabehalduse andmebaas: www.reliefweb.int/updates
- Humanitaarabi teabehalduse andmebaas: www.humanitarianresponse.info
- Klastrisüsteemist: www.humanitarianresponse.info/coordination/clusters
- OCHA koduleht: www.unocha.org

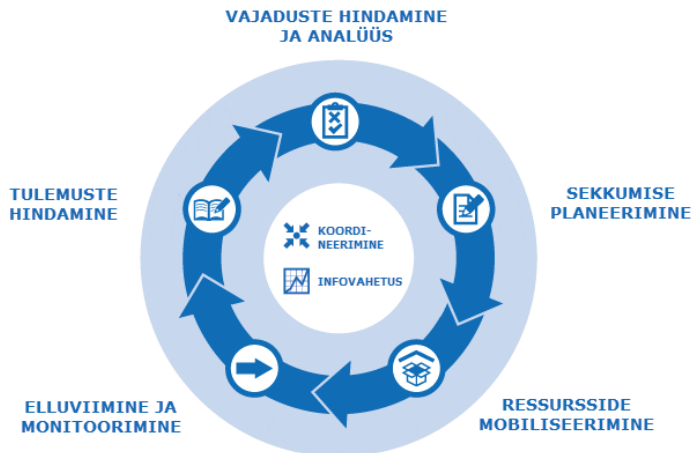
3.4. Projektitsükkel

Humanitaarabi osutamine toimub etapiti, kindlas tegevuste järjekorras (vt joonis 3). Iga eelnev etapp annab sisendi järgnevale ning peaks olema ideaalmudelis ellu viidud, selleks et järgmisega sisuliselt alustada. Kogu projektitsükli jooksul on oluline tegevuste pidev koordineerimine ja info jagamine teiste osapooltega.

3.4.1. Vajaduste hindamine ja analüüs

Lähtuvalt humanitaarabi põhimõtetest, peab antav abi olema kooskõlas kannatanud inimeste vajadustega. Seetõttu on iga kvaliteetse ja efektiivse abiprogrammi vundamendiks vajaduste hindamine.

Joonis 3. Humanitaarabi programmi tsükkel

Allikas: www.humanitarianresponse.info/programme-cycle/space

Vajaduste hindamine annab sisendi humanitaarabi tegevuste planeerimiseks (mida, kui palju ja kuhu) ning kirjeldab ära sekkumiseelse olukorra, millega programmi tulemuslikkust hiljem hinnata saab. Sekkumisjärgne hindamine annab omakorda sisendit uute programmide jaoks vajaduste hindamiseks.

Vajaduste hindamise eesmärgiks on:

- teha kindlaks kannatanud elanikkonna vajadused, haavatavad grupid ja kohapealsed ressursid;
- teha kindlaks nende vajaduste (aja)kriitilisus ja prioriteetsus;
- teha kindlaks muud sekkumise planeerimiseks vajalikud asjaolud (nt raskused ligipääsuga);
- tuvastada senise hindamise lüngad, mida edaspidi silmas pidada.

Hindamine püüab muuhulgas vastata järgmistele küsimustele:

- missugune oli olukord enne kriisiolukorda?
- mis on poliitiline kontekst, sh võimuvahekorrad erinevate gruppide vahel?
- kuidas asetub kannatanud elanikkond sellesse konteksti?
- mis on kannatanud elanikkonna profiil, sh nende võimekused ja sotsiaalmajanduslik olukord (asulatüüp, vaesus- ja haridustase, majandussektorid, elatusallikad jne)?
- mis grupid on kõige haavatavamad?
- kuidas kriis arenes ja kuidas on elanikkond sellest mõjutatud?
- mis on kriisist mõjutatud inimeste arv (eristatult statistika soo ja vanusegruppide lõikes, lisaks rasedad või imetavad naised)?
- mis on esmased vajadused sektori kaupa?

- kus kannatanud inimesed asuvad, kas neile on ligipääs ja kas on ette näha nende edasiliikumist?
- mis on geograafiline, kliimaatiline ja topograafiline kontekst?
- mis humanitaarorganisatsioonid on juba kohapeal?
- mis on ettenähtavad arengud?

Humanitaarolukorra ja vajaduste kaardistamine toimub erinevalt ootamatult alanud kriiside ja pikaajaliste kriiside puhul. **Ootamatult alanud kriiside** (nt maavärin) puhul algab olukorra analüüs kohe, sh meedia ja sotsiaalmeedia kaudu. Struktureeritum olukorra analüüs algab pärast esimeste päästemeeskondade, olgu need kohalikud või rahvusvahelised, saabumist. Kolme päeva jooksul pärast kriisi algust peaks valmima esialgne analüüs kannatanud elanikkonna vajadustest, mille kokkupanemist koordineerib OCHA.

Pikaajaliste kriiside puhul on hindamine pikaajalisem ja põhjalikum. Vajaduste analüüs peaks sellisel juhul toetuma rohkematele andmeallikatele, sh varasematele vajaduste kaardistustele ja analüüsidele, et vältida lünkasid ja anda terviklikum ülevaade humanitaarolukorrast.

Lähtuvalt kriisi iseloomust tuleb valida vajaduste hindamiseks sobilikud **meetodid**. Ootamatult alanud kriiside puhul põhineb vajaduste kaardistamine ennekõike vaatlusel, satelliidipiltidel, olemasolevatel demograafilistel andmestikel, vahetult kannatanud inimeste ja kohalike ametkondadega suhtlemisel, sh üha enam ka sotsiaalmeedia kanalite kaudu, et maksimaalselt ära kasutada otse kannatanutelt tulevat infot. Pikaajaliste kriiside puhul on vajaduste hindamine põhjalikum, näiteks võib läbi viia fookusgrupi intervjuusid kannatanud elanikkonna esindajatega, korraldada ükselt ukselt küsitlusi ning koondada olemasolevaid andmestikke.

Vajaduste hindamine on pidev protsess ning jätkub ka projekti elluviimise ajal. Humanitaarabi andmise ajal võib ilmneda uusi vajadusi, geograafilisi lünkasid, aga ka abi dubleerimist või ülepakkumist, mida tuleb programmide elluviimisel jooksvalt arvesse võtta. Kuigi andmeid saaks alati juurde koguda ja täpsustada, tuleb silmas pidada, et eriti ootamatult alanud kriiside puhul on aeg kriitilise tähtsusega, mistõttu tuleb tavaliselt tegevustega alustada juba “piisava” ülevaate olemasolul.

Lisalugemist:

- Sphere for Assessments: <www.alnap.org/resource/11754>
- Humanitarian Needs Assessment: The Good Enough Guide: <www.alnap.org/resource/19416>

3.4.2. Sekkumise planeerimine

Humanitaarprojekti planeerimise etapis võetakse aluseks kaardistatud vajadused ning mõeldakse läbi, kuidas nendele vajadustele kõige efektiivsemalt ja mõjusamalt reageerida. Oluline planeerimise osa on ka vajaduste järjestamine prioriteetsuse alusel, ehk otsustamine, mis või kus on kõige kriitilisemad vajadused, millele vastata esmajärjekorras.

Planeerimise etapis vastatakse järgmistele küsimustele:

- mis **eesmäärke** projektiga saavutada tahetakse (lähtuvalt tuvastatud vajadustest)?
- mis **tegevused** on nende eesmärkideni jõudmiseks vaja läbi viia?
- mis **indikaatoreid** ja **möödikuid** kasutada eesmärkide saavutamise tuvastamiseks?
- mis on tegevuste **ajakava**?
- mis **ressursse** (rahalist, materiaalist, inimjõudu) on projekti elluviimiseks vaja?

Seatavad eesmärgid ja kasutatavad indikaatorid peaksid nii palju kui võimalik olema SMART, ehk:

- spetsiifilised (täpselt sõnastatud);
- mõõdetavad (kvantitatiivselt või kvalitatiivselt, korratavalt);
- realistlikud/saavutatavad;
- asjakohased (seonduvad asjaoludega, millele projekt keskendub);
- ajaliselt piiratud.

Ootamatult alanud kriiside puhul pannakse esmane tegevusplaan paika üldjuhul OCHA poolt koordineeritult. Esmane tegevuskava (*flash appeal*) annab ülevaate kriisi ulatusest ja tõsidusest ning võtab kokku tegevused, mis on vaja esmajärjekorras ellu viia, ja ressursid, mida selleks vaja on. Selline tegevuskava valmib üldjuhul 3-5 päeva pärast kriisi algust ning annab üldised tegevussuunised kriisile reageerivatele humanitaarorganisatsioonidele nende enda sekkumiste väljatöötamiseks. 30 päeva jooksul pannakse kokku detailsem ja pikaajalisem sekkumisplaan koos ülevaatega vajalikest ressursidest (*consolidated appeal*).

Ka pikaajaliste kriiside puhul pannakse laiemad humanitaarabi osutamise eesmärgid ja plaanid paika OCHA poolt koordineeritult. Kokkupandav plaan (*humanitarian response plan*) koosneb kahest osast: riigipõhine strateegia ja aktiivsete klastrite sekkumisplaanid. Pikaajaliste kriiside puhul koostatakse riigipõhised strateegiaid üldiselt üheks aastaks ning ideaaljuhul peaksid humanitaarorganisatsioonide projektid haakuma sellel tasandil kokkulepitud tegevuskavaga.

3.4.3. Ressursside mobiliseerimine

Paralleelselt kriiside toimumisega otsitakse rahalisi ja muid materiaalseid vahendeid humanitaarabi tegevuste elluviimiseks. Rahvusvahelisel tasandil on humanitaarabi tegevuste kiireks rahastamiseks loodud mitmeid rahastusmehhanisme ja **koondfonde**. Neist olulisemad on globaalne ÜRO hädaabi keskfond (CERF), mis pakub kiiret rahastusvõimalust nii ootamatute kriiside korral kui ka baasvajaduste katmiseks väherahastatud kriiside korral, ning riigipõhised koondfondid (CBPF). Ligipääs nendele vahenditele toimub läbi OCHA ning nendesse teevad sissemaksid nii riigid kui erinevad eradoonorid vabatahtlikkuse alusel.

Lisaks sellistele koondfondidele viiakse humanitaarprojekte läbi ka otse riikidelt või erafondidelt saadud (üldjuhul projektipõhise) rahastuse abil, samuti kogutakse annetusi nii eraisikutelt kui ettevõtetelt.

Maailma üks suurimatest humanitaarabi doonoritest on **Euroopa Liit**, mis rahastab igal aastal humanitaarabi andmist umbes 1 miljardi euro väärtuses. Rahastuse jagamine toimub läbi Euroopa Komisjoni humanitaarabi ja kodanikukaitse peadirektoraadi (ECHO). Kuna Euroopa Liit otse humanitaarkriisides abi ei osuta, realiseerub Euroopa Liidu abi läbi partnerite, kelleks on vabaühendused, ÜRO allasutused ja teised rahvusvahelised abipakkujad.

Eesti valitsus jagab riigieelarvelisi humanitaarabi vahendeid läbi Välisministeeriumi arengukoostöö ja humanitaarabi büroo ning vastav eelarve on üle 3 miljonit euro aastas (2015). Eesti osaleb humanitaarabi andmisel läbi vabaühenduste humanitaarprojektide toetamise ja Eesti Päästemeeskonna lähetamise (vt peatükk 5).

Kuigi paljud inimesed sooviksid kannatanud inimeste abistamiseks koguda ja saata **esemelisi annetusi**, soovitatakse humanitaarabi andmise kontekstis seda pigem vältida. Rahalised annetused lubavad vajaliku abi kohale toimetada kiiremini ja viia täpselt kokku kannatanud elanikkonna vajadused ja antav abi. Kohalik soetus aitab ka kohalikke inimesi nende toimetulekul ja turgutab kohalikku majandustegevust. Seevastu esemaliste annetuste kohaletoimetamine võtab palju aega, tähendab suuri kulutusi transpordile ja logistikale, ei pruugi ühtida kohapealsete vahetute vajadustega ning võib kohaliku turu ujutada üle väljastpoolt tulnud kaubaga, pärssides sellega kohaliku majanduse taastumist.

Lisalugemist:

- Humanitaardoonorluse hea tava: <www.ghdinitiative.org>
- OCHA koondfondidest:
<www.unocha.org/what-we-do/humanitarian-financing/overview>

- Euroopa Komisjoni humanitaarabi ja elanikkonnakaitse peadirektoraat (ECHO): <ec.europa.eu/echo>
- Välisministeeriumi arengukoostöö ja humanitaarabi büroo: <www.vm.ee/arengukoostoo-ja-humanitaarabi>

3.4.4. Elluviimine ja monitoorimine

Iga humanitaarprojekt on erinev: erinevad vajadused, eesmärgid ja kontekstid loovad vajaduse erinevate sekkumiskavade ja projektide järele. Samuti on igal humanitaarorganisatsioonil oma väljakujunenud lähenemine ja abiprogrammide disain. Kuid on elemente, mis peavad kaasnema iga humanitaarprojekti elluviimisega: lähtumine humanitaarabi standarditest, pidev elluviidavate tegevuste monitoorimine, aru andmine nende tegevuste kohta nii kannatanud elanikkonnale kui doonoritele ning oma tegevuste koordineerimine teiste osapooltega (vt peatükk 3.3).

Sphere käsiraamatus sätestatud **standardid** on loodud eesmärgiga tagada ühtlane ja inimväärne toimetulek konfliktidest või loodusõnnetustest kannatanud inimestele. Projekti elluviimisel on vajalik lähtuda ja kontrollida oma tegevuste kooskõla seatud standarditega ning viia vajadusel sisse muudatusi oma projektidisaini või -tegevustesse. Samuti tuleb jälgida oma tegevuste kooskõla humanitaarabi eetiliste põhimõtete ja tuumikstandarditega (vt peatükid 1.2 ja 3.1).

Monitoorimine võrdleb projekti eesmäärke tegelikult saavutatud tulemustega. Selle käigus saadakse infot projekti olukorra kohta teatud ajahetkel: kui palju ressursse on kasutatud, mis tegevused on ellu viidud, mis väljakutsed on tekkinud, mis on projekti senised tulemused ning kuidas on muutunud projekti kontekst. Seega on monitoorimine ennekõike kirjeldav: mida ja millal tehti ning mida saavutati. Monitoorimise sageduses ja viisis lepitakse kokku juba projekti sekkumiskavas. Kuna üldiselt ei ole võimalik mõõta ja jälgida kõike, tuleks varakult kokku leppida ka kasutatavates indikaatorites ja mõõdikutes.

Monitoorimist, sarnaselt vajaduste hindamisele, võib läbi viia erinevaid meetodeid rakendades: statistiliste andmete koondamine abisaajate arvu jms näitajate kohta, vaatlusmissioonid kohapeale, intervjuude läbiviimine partnerite või kasusaajatega, standardiseeritud küsitluste kasutamine. Kui selleks ilmneb vajadus, viiakse monitoorimise tagajärjel elluviidavatesse tegevustesse sisse muudatusi.

Lisaks jooksva info saamisele on monitoorimine oluline ka **vastutavuse** ja **aruandmiskohustuse** seisukohast. Vastutavus on kahesuunaline:

- “allapoole”, ehk vastutus kannatanud elanikkonna ja kasusaajate, kohalike partnerite, töötajate ja toetajate ees. Sellise vastutuse aluseks on ühelt poolt kannatanud kogukondade kaasamine otsuste tegemisse ja sekkumise ettevalmistamisesse (mh läbi osalusmeetodite kasutamise vajaduste kindlakstegemisel ja monitoorimisel), teiselt poolt aga eesmärkide saavutamine ja tegutsemine kokkulepitud, lubatud ja tõendatud viisil (ehk vastamine ootustele);
- “ülespoole”, ehk vastutus doonorite, valitsuste ja organisatsiooni juhtkonna ees. See tähendab üldjuhul tegevusraportite koostamist ja elluviidud tegevuste tõendamist. Just ülespoole vastutavus on üldjuhul humanitaarorganisatsioonide tugevam kül, kuna sellega seotud reeglid on selgelt sätestatud (näiteks doonorite poolt).

Lisalugemist:

- Sphere humanitaarabi käsiraamat: <www.spherehandbook.org>
- Sphere for Monitoring and Evaluation: <www.alnap.org/resource/19900>

3.4.5. Tulemuste hindamine

Sama oluline kui pidev tegevuste monitoorimine on ka terve humanitaarprogrammi tulemuste ja mõjude hindamine pärast selle lõppu. Hindamine on vajalik, et:

- saada teada, kas projektil oli oodatud mõju ja kas püstitatud eesmärgid täideti;
- hinnata, kas projekti on mõtet jätkata või laiendada;
- anda projekti sihtgrupile teada, kas ja kuidas on projekt nende elu parandanud;
- anda projekti rahastajatele teada, kas rahastus on suunatud õigesse kohta;
- õppida tehtud vigadest ja õnnestumistest.

Sellal kui monitoorimine keskendub ennekõike kasutatud ressurssidele, elluviidud tegevustele ja nende väljunditele, siis tulemuste hindamine peaks keskenduma esmajoones projekti **mõjude** mõõtmisele ja sekkumise **kvaliteedi** hindamisele.

Projekti tulemuste ja mõjude hindamine võib näiteks uurida:

- kas sekkumine täitis püstitatud eesmärgid?
- kellele, kuidas ja mis tingimustes sekkumine toimus?
- mis tahtmatuid (negatiivseid või positiivseid) tagajärgi sekkumine põhjustas?
- kas projekti mõju on püsiv?
- kas sekkumine jõudis kõikide planeeritud kasusaajateni?
- mil määral rahaldas sekkumine sihtgrupi vajadusi?

- kuidas sobitus projekti kokku teiste projektide ja teenustega?
- kuidas panustas konkreetne sekkumine laiemate eesmärkide täitmisesse?

Humanitaarabi programmide laiem hindamine konkreetse kriisi kontekstis võib anda hädavajalikku sisendit süsteemseteks muudatusteks. Nii näiteks päädis 2004. aasta laastava India ookeani tsunami järgse humanitaarsekkumise hindamine reformikavaga, mille tagajärjel sündis muuhulgas tänane klastrisüsteem.

Lisalugemist:

- ALNAP Guide on Evaluating Humanitarian Action: <www.alnap.org/what-we-do/evaluation/eha>
- Introduction to Impact Evaluation: <www.alnap.org/resource/6387>
- Sphere for Monitoring and Evaluation: <www.alnap.org/resource/19900>
- OCHA tellitud sõltumatud hinnangud: <www.unocha.org/what-we-do/policy/thematic-areas/evaluations-of-humanitarian-response/reports>

4. Tahad hakata humanitaartöötajaks?

Iga inimene saab maailma paremaks muuta, nii oma igapäevase käitumisega kui ka ise aktiivselt muutustesse panustades. Üks viis, kuidas panustada, on hakata humanitaartöötajaks. Humanitaarabi andmisel võib osaleda nii abiorganisatsiooni palgalise töötaja kui selle poolt lähetatud vabatahtlikuna. Mõlemad abistamise viisid on ühtmoodi väärtustatud ja vajalikud.

Selles peatükis anname ülevaate töötamisest humanitaarabi sektoris, aga ka praktilisi tähelepanekuid ja nõuandeid lähetusse minevatele inimestele. Eraldi keskendume humanitaartöötajate vaimse tervise hoidmisele lähetuse ajal ja pärast seda.

4.1. Humanitaartöötajad ja -vabatahtlikud

Humanitaartöötajad ja humanitaarvabatahtlikud on täiskasvanud inimesed, kes tahavad panustada ja rakendada oma erialaseid oskusi ja teadmisi kriisiolukorrale reageerimisel ja kriisijärgsel ülesehitustööl. Sellal kui humanitaartöötaja on abiorganisatsiooni palgaline (püsi- või lühiajaline) töötaja, siis vabatahtlik teeb seda tööd vabatahtlikkuse alusel. (Edaspidi käsitletakse neid koos, nimetuse all “humanitaartöötaja”, v.a kui on märgitud teisiti.)

Vabatahtlikul töö on kolm peamist tunnust:

1. vabatahtlik tegevus toimub inimese vabast tahtest, mitte kohustuslikus korras;
2. vabatahtlik ei saa oma töö eest raha või muid materiaalseid hüvesid, kuigi vabatahtlikud võivad saada premeeritud muudel viisidel;
3. vabatahtlik tegevus toimub väljaspool inimese kodu ja perekonda, kellegi teise või laiemalt (globaalse) ühiskonna hüvanguks.

Kuigi vabatahtlikuna võib üldiselt maailma muutmisel kaasa lüüa sõltumata soost, vanusest, haridusest ja oskustest, siis kriisikolletes või nende läheduses töötamine võib humanitaarvabatahtlike valikule seada omad piirangud (sh vanuselised ja füüsilise võimekusega seotud).

Kuna iga inimene ja iga lähetus on erinevad, antakse igale humanitaartöötajale tema oskustele ja teadmistele vastavad ülesanded. Humanitaartöötajad võivad leida rakendust igal abiprogrammi tasandil: rollid varieeruvad finantsjuhtimisest abipakkide komplekteerimise ja laialijagamiseni kohapeal. Silmas tuleb pidada, et hea praktika kohaselt püütakse töötajaid leida nii palju kui võimalik kriisikoldest kohapealt (eeskätt pikaajaliste kriiside ja abiprogrammide puhul), et elavdada kohalikku majandust ja anda kohalikele inimestele vajalikku tööd.

Väljastpoolt kriisiriiki pärit humanitaartöotajaid lähetatakse esmajoones vajaliku kohapealse ekspertiisi puudumise korral või ootamatult tekkinud kriisile reageerimiseks.

Humanitaartöötajate lähetustel ei ole fikseeritud pikkust: mõned eksperdid võivad kriisipiirkonda sõita vaid mõneks nädalaks, näiteks läbi viima kiiret vajaduste kaardistamist, samas kui ÜRO vabatahtlike programm saadab inimesi välja keskmiselt lausa 30 kuuks. Konkreetse inimese lähetuse pikkus lepitakse kokku omavahel, lähtuvalt projektist, töötaja või vabatahtliku tööülesannetest ja inimese vabast ajaressursist.

Reeglina kaetakse humanitaartöötajale kõik tekkivad kulud (sh lennud, eluase, kindlustus), kuid täpne kulude katmise määr sõltub konkreetsest projektist ja lähetuse sihtkohast. Nii palgalistele humanitaartöötajatele kui -vabatahtlikele makstakse üldjuhul kinni ka baas-elamiskulud (igapäevane toit, kohalik transport ja telefonikulud) eelnevalt kokkulepitud ulatuses.

4.2. Mida endalt enne humanitaartöötajaks pürgimist küsida?

Humanitaartöö ei ole kergete killast, mistõttu peaksid põhjalikult kaaluma enda sobivust sellele tööle. Järgmised viis küsimust aitavad sul läbi mõelda, kas humanitaartöö on sinu jaoks.

1) Miks ma tahan humanitaartöötajaks hakata?

Sellele küsimusele ei ole ühte õiget vastust: igäühe motivatsioon on pisut erinev, alustades soovist aidata hädasolevaid inimesi ja lõpetades kogemuste ja uute teadmiste saamisega ning enese proovilepanekuga. Ideaalis peaks leidma tasakaalu isiklike soovide ja kriisipiirkonna vajaduste vahel.

Juhul kui soovid lähetusse minna vabatahtlikuna, pea silmas, et vabatahtlikusse töösse peaks suhtuma samasuguselt nagu palgatöösse, tegema seda samasuguse pühendumuse ja hoolega.

2) Mis sihtgrupiga ja mis tingimustes ma tahaksin töötada?

Mõtle läbi, mis sihtgrupiga ja millistes tingimustes sa tahaksid või oleksid valmis töötama. On suur vahe, kas tegeled pagulastest laste kooliprojektiga Beirutis või maavärinajärgsel Haitil tõsiste traumadega inimestega. Kuigi humanitaarsektor vajab erinevate oskustega inimesi, ei ole neid vaja igal pool ja igal ajal.

3) Kas ma sobin oma omadustelt humanitaartöötajaks?

Ei ole ühte tüüpi humanitaartöötajaid, kuid teatud omadused ja iseloomujooned on enamusele humanitaartöötajatest siiski ühised. Tulenevalt humanitaarabi ja kriisiolukordade olemusest, peaks humanitaartöötaja olema:

- paindlik, uue keskkonnaga kiiresti kohanduv, kiire õppimis- ja reageerimisvõimega, valmis töötama muutlikes oludes, leidlik;
- vaimselt ja füüsiliselt vastupidav, terve;
- emotsionaalselt stabiilne, hea stressitaluvusega;
- avatud meelega, tolerantne, teadlik kultuurilistest erinevustest, diplomaatiline;
- hea suhtleja ja meeskonnatöötaja;
- hea analüüsioskusega.

4) Mida on mul kriisisituatsioonides pakkuda?

Mõtle läbi, mis oskused või teadmised sul on, mis teeksid sinust vajaliku osa humanitaarabi meeskonnast. Insenerid, logistikud, meditsiinitöötajad, psühholoogid, IT-spetsialistid, finantsjuhid ja teised tehniliste ekspertteadmistega inimesed leiavad üsna lihtsasti humanitaarolukordades rakendust. Kuid ka sotsiaal- või humanitaarteaduste taustaga inimesed on sageli nõutud, tulenevalt heast kirjutamis- ja analüüsioskusest.

Kindlasti tuleb humanitaartööle pürgimisel kasuks varasem kokkupuude kriisireguleerimisega, aga ka esmaabi andmise oskus. Üldiselt on vajalik ka vähemalt inglise keele oskus, kuid osadel ametikohtadel võib kvalifitseerumistingimuseks olla ka lähetuskoha kohaliku keele valdamine.

5) Olen ma humanitaartööks ikka valmis?

Humanitaartöö on tänuväärne, pakub rõõmu teiste aitamise eest, loob võimalusi enese arendamiseks ja hakkamasaamiseks keerulistes oludes. Samas tähendab see ka tuttavast keskkonnast ja lähedastest kaugel olemist, potentsiaalselt pikkasid ja emotsionaalselt kurnavaid päevi (või teistpidi just tegevusetult istumist) ning teinekord viibimist ebatavalistes oludes; see on töö stressirohkes keskkonnas (vt täpsemalt peatükist 4.4.1). Mõtle põhjalikult läbi, kas sinu jaoks need kasud kaaluvad riskid üles ning kas oled valmis seda väljakutset vastu võtma.

Kui oled kindel, siis uuri välja, milline humanitaarorganisatsioon võiks sinu tausta ja kogemustega kõige paremini kokku sobida. Eestis on kogemusi humanitaartöötajate (palgaliste või vabatahtlike) lähetamisega Eesti Päästemeeskonnal, Eesti Pagulasabil ja MTÜ Mondol (vt lähemalt peatükk 5). Kui sa ei kohku ära ka rahvusvaheliste organisatsioonide ees, siis leiad töö- ja vabatahtliku kohti ReliefWebi ja teiste sarnaste veebiplatvormide kaudu (vt lingid all). Kuid pea meeles, et ilma varasema töökogemuseta võib sobiliku koha leidmine olla väga raske.

Humanitaartöö pakkumised:

- ReliefWeb: <www.reliefweb.int/jobs>
- Development Executive: <www.devex.com/jobs>
- DevNetJobs: <www.devnetjobs.org>
- Thompson Reuters Foundation: <www.trust.org/jobs-market>

Vabatahtliku humanitaartöö pakkumised:

- UN Volunteers: <www.unvolunteers.org>
- VSO: <www.vsointernational.org/volunteer>

4.3. Kuidas lähetuseks valmistuda?

Humanitaarlähetusse ei saa minna ilma ettevalmistuseta. On ettevalmistusi, mille teeb lähetav organisatsioon sinu eest, kuid paljud sammud tuleb enne lähetust teha endal.

Humanitaartöötajat lähetava organisatsiooni vastutus:

- briifimine lähetuskoha poliitilise, kultuurilise jm olukorra kohta;
- briifimine lähetuse eesmärkide, töö sisu ja aruandluskohustuse osas;
- briifimine personaalse turvalisuse tagamise ning lähetuskoha turvalisus-olukorra ja -reeglite osas;
- info vajalike vaksineerimiste jms kohta;
- transpordi ja majutuse korraldamine;
- reisi- ja tervisekindlustuse sõlmimine;
- kokkulepped kohalike kontaktisikutega.

Mõned sammud enne lähetuse minekut:

- vii end kurssi lähetuskoha poliitika, kultuuri ja ajaloo, mõtle läbi tekkida võivad moraalsed dilemmad;
- vii end kurssi käimasoleva kriisi (loodusõnnetuse või relvakonflikti) taustaloo, kohalolevate organisatsioonide ja käimasolevate abiprojektidega;
- vii end kurssi humanitaarabi põhimõtete, rahvusvahelise humanitaarsüsteemi toimemehhanismide ja miinimumstandarditega, eriti mis puudutab konkreetset lähetuse eesmärki;
- kontrolli arsti juures oma tervist ja reisikabinetis vaksineerimise vajadust, vastasel juhul võid abi asemel muutuda hoopis koormaks;
- võimalusel läbi esmaabi kursuse ja õpi konfliktide lahendamise strateegiaid;
- kontrolli passi kehtivust ja võimalikke viisanõudeid;
- valmista end ja oma lähedasi ette eemalolekuks, uuri võimalike kommunikatsioonivahendite saadavuse kohta ning lepi lähedastega kokku üks kontaktisik, kellega regulaarselt suhtled;
- räägi lähetusse minek läbi oma tööandjaga, vajadusel küsi tõend lähetavalt organisatsioonilt;

- lepi võimalusel kokku usaldusväärse kolleegiga, kes võiks olla sinu nõuandja keerulisemates situatsioonides, kellele peegeldada ja analüüsida oma tegevust;
- aja korda kodu ja rahaasjadega seotu, et vältida probleeme, mis võivad tekkida pikalt kodunt äraolekuga;
- mõtle läbi võimalikud stressiallikad ja nendega kohanemise strateegiad (vt peatükk 4.6);
- uuri oma tulevaste kolleegide, meeskonna ja lähetuspunkti kohta (kui suur, kui isoleeritud, meeste/naiste suhe);
- vii end kurssi lähetava organisatsiooni väärtuste ja põhimõtetega, et tunda ennast osana organisatsioonist ja meeskonnast;

Samuti mõtle enda jaoks läbi oma isiklikud ja professionaalsed eesmärgid lähetuses olles. Aruta need läbi ka end lähetava organisatsiooniga, et vältida hilisemat pettumist, juhul kui need ei realiseeru. Sinu ettekujutus lähetusest ja humanitaartööst võib olla kardinaalselt erinev sind ootavast olukorrast kohapeal.

4.4. Mida lähetusel olles silmas pidada?

Humanitaartöötajate tegevust juhivad ennekõike **humanitaarabi põhimõtted**, mille järgi peab abi andja olema neutraalne, erapooletu, sõltumatu ja lähtuma abi andmisel üksnes kannatanute vajadustest (vt peatükk 1.2).

Samuti tasub meeles pidada, et inimesed, kes humanitaarabi vajavad, on ise oma olukorra eksperdid ja oskavad ka ise öelda, mis tüüpi abi või teenuseid nad vajavad. Kasusaajat ei tohiks seega käsitleda ja kujutada abitu ohvrina, vaid täisväärtusliku inimesena, kellel on õigus humanitaarabi saada. **Oma tegevuse eest vastutad nii sind saatnud organisatsiooni, doonorite kui ka kannatanud kogukondade ees**, kellele abi on suunatud. Lisaks on oluline silmas pidada, et humanitaartöötajana ei esinda oma tööd tehes vaid iseennast, vaid ka sind saatnud organisatsiooni ning laiemalt kõiki abiorganisatsioone ja Eestit.

Tee kõik endast olenev, et tagada enda ja oma meeskonnaliikmete **turvalisus ja heaolu**. Sinu hooletus võib ohtu seada ka teised meeskonnaliikmed ja kogu humanitaarprojekti. Turvalisuse ja heaolu tagamiseks:

- hoia silma peal poliitilisel olukorral ja kultuurinormidel;
- jälgi oma ümbruskonda, ole ettevaatlik ebatavaliste ja riskantsete asjade suhtes ja pane tähele, kui olukord erineb tavapärasest (näiteks tühjad turud või vaiksed tänavad, kui need tavaliselt samal ajal on inimesi täis);
- anna teada oma asukohast ja plaanidest kolleegidele, aruta nendega läbi ka mured, kahtlused ja vaatlused, et eristada reaalsed hirmud alusetutest;
- väldi konfrontatsioone ja olukordi, mis võivad muutuda ähvardavateks;

- väldi arutelusid ühe või teise konflikti osapoole poliitika kohta ja ära osale poliitilistel miitingutel;
- ära tõmba endale liigset tähelepanu oma käitumise või riietuse kaudu;
- püüa jääda kaalutletuks ja otsusekindlaks, et säilitada kriisiolukorras külm närv;
- jälgi oma tervislikku seisundit, söö hästi ja pese tihti käsi nakkushaiguste vältimiseks, puhka ja lõõgastu piisavalt;
- pööra tähelepanu oma vaimsele heaolule (keskendumisprobleemid, ülekoormus);
- teadvusta oma stressitekitajaid ja maanda nendega seotud riske (vt peatükk 4.6);
- suhtle lähedastega ning vajadusel otsi emotsionaalset tuge.

Suurematel abiorganisatsioonidel on oma töötajate jaoks hädaolukordades läbi mõeldud ka evakuaatsioonimeetmed, üldiselt sisse ostetult selleks spetsialiseerunud teenusepakkujatelt. Välisriikides töötavad Eesti abiorganisatsioonid selliseid tagatise üldjuhul veel ei paku, tulenevalt madalama riskiga lähetuskohtadest.

Kindlasti tuleb järgida sind lähetanud organisatsiooni poolt kehtestatud **aruandluskohustust**. Pea meeles, et sina oled selle organisatsiooni silmad ja kõrvad kohapeal, mistõttu tuleb teada anda nii otseselt humanitaarprojektiga seotud tegevustest ja tekkinud probleemidest kui ka kaudselt projekti või turvalisuskeskkonda mõjutavatest asjaoludest.

4.5. Kuidas ennast lähetuselt naasmiseks ette valmistada?

Humanitaarmissioonilt naasmine võib esitada humanitaartöötajale uusi väljakutseid. Taasühinemine perekonna ja sõpradega, kes ei pruugi su kogemusi mõista, ja naasmine vanale tööle, kus tuleb end ümberseadistada teist laadi ülesanneteks ja töökeskkonnaks, võivad põhjustada lisastressi ja kohanemiskõhku. Samuti võib töötamine teises kultuuriruumis muuta su vaadet kodusele olukorrale ja tekitada tunde, et sa enam ei kuulu ega sobitu. Tagasipöördumine stressirikast keskkonnast, sellega seotud pingelangus ja vahetu uue eesmärgi puudumine võivad tekitada igavust ja pidetust. Kõik need emotsioonid kokku võivad viia frustratsiooni ja depressiooni. Seda kõike nimetatakse kokku **tagasituleku sündroomiks** (*re-entry syndrome*) või tagurpidi kultuurišokiks ning see on sage nii koju naasnud humanitaartöötajate kui ka välismissioonidelt naasnud sõdurite seas.

Kuna iga inimene on erinev ning talub erinevalt stressi ja keskkonnavahetust, ei ole kindlaid toimetulekumehhanisme, mis sobivad igale missioonilt naasvale inimesele. Siiski on mõned soovitusel, kuidas naasmisjärgse stressi tagajärgi ennetada või leevendada:

- ära arva, et see sinuga ei juhtu – eelnev teadlikkus tagasituleku sündroomist ja enda jaoks naasmise eelnev läbimängimine võivad aidata kodukeskkonnas uuesti kohaneda;
- räägi võimalikest naasmisega kaasnevatest probleemidest oma lähedastega juba enne lähetusse minekut – see aitab ka neil mõista lähetusega seotud stressiallikaid, tunda ära võimalikke probleeme naasmise järel ja toetada sind vastavalt;
- lähetuse ajal hoia end kursis kodus toimuvaga, et hilisem kohanemine oleks lihtsam;
- enne kojusõitu mõtle sellele, kuidas see lähetus on sind muutnud ja kuidas see võib koju naasmist mõjutada;
- pärast naasmist võta paar vaba päeva, et puhata ja lõõgastuda;
- proovi oma mõtteid sõnastada, kas neid kirja pannes või neid mõne lähedasega jagades;
- hoidu suurte otsuste tegemisest vahetult pärast naasmist;
- kasuta võimalust debriifida sind lähetanud organisatsiooniga, jaga nendega ka oma muresid ja töökeskkonnast tekkinud probleeme;
- vajadusel otsi psühholoogilist abi, selles saab sind aidata ka sind lähetanud organisatsioon.

4.6. Enesehoold lähetuse eel, ajal ja järel

Humanitaartöö on juba olemuslikult stressirohke, kuna enamasti ollakse lähedastest eemal, rasketes (isegi ohtlikes) elu- ja töötingimustes, tööpäevad on pikad ja tööaeg ebaregulaarne. Olgugi, et stress ei ole alati negatiivne ja pakub võimalusi arenemiseks, sõltub konkreetselt inimesest, kas ta peab stressitekitajatele vastu või tekivad probleemid. Ülemäärasel stressil võivad olla erinevad negatiivsed tagajärjed, muuhulgas posttraumaatiline stressihäire, läbipõlemissündroom, depressioon, ärevus, üleliigne samastumine või seotus kasusaajatega, või vastupidi, hoolimatus ja ükskõiksus kasusaajate suhtes, enesehävituslik käitumine (alkoholi vms kuritarvitamine, ohtlik liiklemine), konfliktid kaastöötajate või lähedastega.

Abitöötajate stress ja läbipõlemine mõjutab negatiivselt osutatavaid teenuseid: nende töö on vähem tõhus, halveneb otsustusvõime, nad võivad asetada ennast või kaastöötajaid ohtu ja häirida meeskonnatööd, lisaks võivad nad suurema tõenäosusega sattuda õnnetusse või haigestuda.

Tabel 3. Humanitaartöötajate stressitegurid

<p><u>Olukorrast tingitud tegurid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Ebaturvaline keskkond • Rünnakuoht humanitaartöötajate suhtes • Ümbritsev vaesus ja/või vägivald • Keerulised suhted kohalike elanike ja/või kohalike võimudega • Terviseriskid, kehvad elamistingimused 	<p><u>Tööga seotud tegurid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Rasked elutingimused • Sotsiaalne, kultuuriline ja vaimne eemalolek tuttavast keskkonnast • Suur töökoormus / tegevusetus • Pinged meeskonnas • Ebakindlus tavatöökooha säilimise osas
<p><u>Organisatsioonilised tegurid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Personalitööga seotud probleemid (ettevalmistus, lähetusjärgne toetus) • Juhtimisega seotud probleemid (paberimajandus, venivad otsustusprotsessid) • Programmi rollid ja eesmärgid (ebarealistlikud, ähmased) 	<p><u>Personaalsed tegurid</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Piiratud võimalused lähedastega suhtlemiseks, surve lähedastelt • Kogemuste vähesus • Ebarealistlikud ootused ja motivatsioon • Puudulik enesehoold • Psühholoogiline ajalugu

Et neid riske maandada, peavad humanitaarorganisatsioonil olema paigas meetmed ja protseduurid töötajate stressi juhtimiseks, sh nende ettevalmistamine stressiga toimetulekuks, nende järjepidev jälgimine ja toetamine (lähetuse ajal, erakorralistes olukordades, koju naastes ja pikaajaliste probleemide tekkimise korral). Samuti tuleb juba värbamise hetkel hinnata töötajate stressijuhtimisoskusi.

Lisalugemist:

- The Guidelines for Good Practice: Managing Stress in Humanitarian Workers: <www.antaesfoundation.org/guidelines>
- UNHCR's Mental Health and Psychological Support for Staff: <www.unhcr.org/51f67bdc9.pdf>
- Resilience of Humanitarian Workers: <www.dochas.ie/Shared/Files/4/resilience-of-aid-workers.pdf>

5. Eesti humanitaarabi andjana

Kui vahetult pärast taasiseseisvumist, 1990ndatel aastatel oli Eesti peamiselt humanitaarabi vastuvõttev riik, siis sama kümnendi lõpupoole muutusime saajast andjaks. Eesti panuse humanitaarkriiside leevendamisesse võib jagada kaheks: Eesti kui doonorriik ning Eesti humanitaarorganisatsioonid kui abi pakkujad vajajatele.

5.1. Eesti kui doonorriik

Oma esimese vabatahtliku annetuse rahvusvahelisele humanitaarorganisatsioonile, antud juhul ICRC-le, tegi Eesti riik 1998. aastal. Seda võib pidada hetkeks, mil Eesti hakkas doonorina teadlikult toetama globaalse humanitaarsüsteemi toimimist.

Humanitaarkriisidele reageerimisele on Eesti hakanud märkimisväärselt panustama alates 2006. aastast, kulutades sellele umbes kümnendiku arenguabiks mõeldud vahenditest. Valdav osa humanitaarabiks eraldatud rahast jagatakse siht- või tegevustoetusena ÜRO allasutustele (sh vabatahtlikud annetused toetamaks UNHCR, OCHA, CERF, UNDAC, WHO ja UNRWA tegevust) ja Rahvusvahelise Punase Risti Komiteele (ICRC). Ülejäänud vahendid rakendatakse läbi Eestis baseeruvate humanitaarorganisatsioonide projektide, eeskätt Päästeameti, Eesti Pagulasabi ja MTÜ Mondo humanitaarprojektide kaudu.

2015. aastal eraldas Eesti riik humanitaarabiks 3,2 miljonit eurot, mis moodustas ligikaudu 11% Eesti ametlikust arenguabiks. Eesti humanitaarabi fookuses oli Ukraina kriis, kuhu suunati suurem osa tegevusi (1,25 mln eurot) ning Süüria lähinaabrus (Jordaania, Liibanon, Iraak ja Türgi), kuhu Süüria pagulaste olukorra leevendamiseks panustati nii Eesti kahepoolsete projektide kui rahvusvaheliste humanitaarorganisatsioonide (UNHCR, OCHA, WFP, WHO) toetamise kaudu üle 800 000 euro. Looduskatastroofidest toetati Nepaali maavärina tagajärgede leevendamist (WHO), tormist kahjustatud väikesaariirike Vanuatut ja Tuvalut (UNICEF) ning El Niño põhjustatud põuuga toimetulemist Etioopias (WFP).

Eesti valitsus jagab humanitaarabi vahendeid läbi Välisministeeriumi arengukoostöö ja humanitaarabi büroo. Humanitaarabi andmise õiguslik alus ja eraldamise tingimused on sätestatud valitsuse määrusega "Arengu- ja humanitaarabi andmise tingimused ja kord", valdkond on laiemalt piiritletud arengukoostöö ja humanitaarabi arengukavaga. Määrus näeb ette, et ministeerium hindab iga humanitaarabivajadust eraldi ja osutab abi viisil, mis

on asjakohases olukorras kõige vajalikum ja kooskõlas ülejäänud abiosutajate tegevusega. Abi andmisel peab lähtuma abivajajate tegelikest vajadusest, tuginedes enamasti humanitaarorganisatsioonide vajaduste analüüsile või riikide otsestele abipalvetele. Eesti on doonorriigina ühinenud ka hea humanitaardoonorluse (*Good Humanitarian Donorship*) initsiatiiviga.

5.2. Eesti humanitaarorganisatsioonid kui abi pakkujad

Humanitaarabi andmine on Eestis küllaltki uus valdkond, mistõttu on ka sellega tegelevaid organisatsioone vähe, eriti vabakonna seas. Peamine humanitaarprojektide rahastaja on Eesti riik läbi Välisministeeriumi, peamised projektide elluvijad on Päästeamet läbi Eesti Päästemeeskonna, Eesti Pagulasabi ja MTÜ Mondo.

Eesti Päästemeeskond on osa Päästeametist ning on loodud rahvusvahelistele hädaolukordadele reageerimiseks. Päästemeeskonna pädevus ja võimekus, olles kokku pandud peamiselt pääste- ja tuletõrjeteenistujatest, lubab neil teostada esmast reageerimist näiteks loodusõnnetuste kontekstis. Meeskonna esimene rahvusvaheline missioon toimus 2005. aastal, kui meditsiinirühm lähetati maavärina ja tsunami tõttu kannatanud Indoneesiasse. Päästemeeskonna liikmed on osalenud ka rahvusvahelise humanitaarpartnerluse (IHP) koostöövõrgustiku, Euroopa Liidu elanikkonnakaitse mehhanismi (EU CPM) ja ÜRO katastroofide hindamise ja koordineerimise meeskonna (UNDAC) missioonidel. 2015. aastal osaleti näiteks missioonidel ebola leviku tõkestamiseks Sierra Leones ning troopilise tormi tagajärgede leevendamiseks Omaanis ja Jeemenis.

MTÜ Mondo on humanitaarabi võimekust välja arendanud alates 2007. aastast. Ellu on viidud kaks humanitaarprojekti Ukraina ja Moldova üleujutustele reageerides, hariduslik projekt Za'atari põgenikelaagris Jordaania, tervishoiu klastriga seotud projekt Afganistanis ning toiduabi ja koolitarvete jagamine Iraagis. Käimas on ka toidule ja meditsiinipakkidele keskenduv projekt Ukrainas. Mondo on eesmärgiks võtnud arendada oma tegutsemisvõimekust peamiselt haridus-, WASH- ja tervishoiuklastrites. Abi osutatakse enamasti läbi kohapealsete partnerite.

MTÜ Eesti Pagulasabi hakkas iseseisvat humanitaarabi võimekust välja arendama 2014. aastal. Sama aasta lõpus alustati humanitaarprojektiga Ukrainas, mille raames jagati toiduabi ning meditsiini- ja esmavajalike hügieenitarvete pakke otse kannatanud elanikkonnale, 2015. aastal ka meditsiinitehnikat ja ravimeid konfliktipiirkonna lähedal asuvatele haiglatele. Samuti lähetati Ukrainasse humanitaarvabatahtlikena psühholooge ja sotsiaaltöötajaid.

Lisaks Ukrainale on väljaarendamisel sekkumine ka Liibanonis ja Türgis. Eesti Pagulasabi on eesmärgiks võtnud arendada oma võimekust peamiselt haridus- ja psühhosotsiaalse toe sektorites, vähemal määral ka tervishoiu ja toiduturvalisuse klastrites.

Heaks näiteks organisatsioonide koostööst oli 2014. aasta oktoobris ellukutsutud kampaania “**Ukraina heaks!**”, mis ühendab Eesti Pagulasabi, Mondot ja Ukraina Kultuurikeskust ning mille eesmärgiks on koguda rahalisi annetusi Ukraina konflikti tõttu kannatanud inimeste abistamiseks. 2015. aastal pälvis kampaania kodanikuühiskonna aasta teo tiitli.

Eesti Punane Rist, olles osa Rahvusvahelisest Punase Risti ja Punase Poolkuu liikumisest, omab samuti mandaati humanitaarabi andmiseks. Eesti Punane Rist ei ole seni pidanud vajalikuks iseseisvat humanitaarabi suutlikkust välja arendada, kuigi mõned organisatsiooni liikmed on käinud rahvusvahelistel missioonidel Soome Punase Risti delegaatidena. Samuti on kogutud annetusi, nii rahalisi kui esemelisi, teiste riikide Punase Risti seltsidele.

Lisalugemist:

- Välisministeeriumi arengukoostöö ja humanitaarabi büroo: <www.vm.ee/arengukoostoo-ja-humanitaarabi>
- Valitsuse määrus: arengu- ja humanitaarabi andmise tingimused ja kord: <www.riigiteataja.ee/akt/105092014003>
- Eesti Päästemeeskond: <www.rescue.ee/et/paasteamet/kriisireguleerimine>
- MTÜ Eesti Pagulasabi: <www.pagulasabi.ee>
- MTÜ Mondo: <mondo.org.ee/humanitaarabi>

Lisa 1. Mõisted ja definitsioonid

Efektiivsus / tõhusus (*efficiency*)

Humanitaarprojekti sisendite (ressursid ja tegevused) ja nende abil saavutatavate tulemuste suhe.

Haavatavus (*vulnerability*)

Inimeste või kogukondade vähenenud vastupanuvõime ja valmisolek õnnetuste või konfliktidega toimetulekuks.

Humanitaarabi

Tegevus, mille eesmärgiks on elude päästmine, kannatuste leevendamine ja inimväärikuse kaitsmine relvakonfliktide ja loodusõnnetuste ajal ja järel, samuti tegevus, mille eesmärgiks on selliste olukordade ennetamine ja nendeks valmisoleku parandamine.

Kaasamine (*participation, engagement*)

Protsessid, mille abil humanitaarorganisatsioonid kommunikeerivad ja konsulteerivad kannatanud elanikkonna ja kogukondadega, tagades, et nende mured, soovid, ootused, vajadused, õigused ja võimalused oleksid abi planeerimisel ja andmisel arvesse võetud.

Kannatanud elanikkond

Kõik inimesed, mehed, naised ja lapsed, kes on kriisi poolt mõjutatud ning kellel on erinevad vajadused, haavatavused ja võimekused.

Kasusaaja (*beneficiary*)

Inimene, kes on kriisi tõttu kannatanud ja kuulub seetõttu humanitaarabi sihtgruppi.

Katastroof / hädaolukord

Ootamatu olukord või sündmus, mis tekitab suurt kahju, hävingut ja inimkannatusi ning mille lahendamiseks on vaja mobiliseerida tavapärasest rohkem ressursse.

Kriis

Hädaolukord, mis ületab kohaliku kogukonna võimekuse reageerida, tekitades vajaduse välise abi järele.

Monitoorimine

Pidev andmete kogumise ja analüüsimise protsess, mis keskendub humanitaarprojekti sisenditele ja väljunditele.

Mõjus (effectiveness)

Humanitaarprojekti tegevuste tegelik mõju võrrelduna planeeritud mõjuga.

Valmisolek (preparedness, resilience)

Kogukonna või ühiskonna võimekus tulla toime ja taastuda katastroofidest.

Vastutavus (accountability)

Kohustus kasutada oma võimekust vastutustundlikult, olla oma tegude ja otsuste eest vastutav, ennekõike kannatanud elanikkonna, aga ka doonorite ja teiste organisatsioonide ees.